

Straffbarhet för aktivt deltagande i kriminella organisationer

- med anledning av den gemensamma åtgärd som antagits av
Europeiska rådet

av

SARA CEDERHOLM

Lunds Universitet
Juridiska Institutionen
Examensarbete VT 1999
Internationell straffrätt 20p
Handledare: Professor Per-Ole Träskman

INNEHÅLL

<u>1 . SAMMANFATTNING</u>	5
<u>2 . INLEDNING</u>	6
2.1 SYFTE	7
2.2 METOD	8
<u>3 . BEGREPPSDEFINITIONER OCH TERMINOLOGISKA AVGRÄNSNINGAR</u>	9
3.1 ORGANISERAD BROTTSLIGHET	9
3.1.1 SVERIGE	10
3.1.2 BEGREPP OCH DEFINITIONER PÅ ORGANISERAD BROTTSLIGHET INOM EU12	
3.1.3 BEGREPP OCH DEFINITIONER PÅ ORGANISERAD BROTTSLIGHET I AMERIKANSK FORSKNING	17
3.1.4 FÖRETAGSEKONOMISK SYN PÅ ORGANISERAD BROTTSLIGHET.	18
3.2 EKONOMISK OCH ORGANISERAD BROTTSLIGHET	19
3.3 TERRORISM OCH ORGANISERAD BROTTSLIGHET	21
<u>4 . EU OCH DEN GRÄNSÖVERSKRIDANDE BROTTSLIGHETEN</u>	23
4.1 ALLMÄNT OM ARBETE OCH BESLUTSFORMER I EU:S TREDJE PELARE	24
4.1.1 SCHENGENSAMARBETET	26
4.1.2 EUROPOL	27
4.1.3 STRAFFRÄTT	27
4.1.4 AMSTERDAMFÖRDRAGETS ”TREDJE PELARE”	29
4.2 DEN GEMENSAMMA ÅTGÄRDEN	30

4.2.1 HÖGNIVÅGRUPPEN	30
4.2.2 GEMENSAM ÅTGÄRD OM STRAFFBARHETEN FÖR DELTAGANDE I EN KRIMINELL ORGANISATION I EUROPEISKA UNIONENS MEDLEMSSTATER	32
<u>5 . GENOMGÅNG AV SVENSK RÄTT MED AVSEENDE PÅ DEN GEMENSAMMA ÅTGÄRDEN</u>	37
5.1 BROTTSBEGREPPET	37
5.1.1 OSJÄLVSTÄNDIGA BROTTSDÅD	38
5.1.2 STRAFFBUDS GEOGRAFISKA TILLÄMPNINGSOMRÅDE SAMT KRAVET PÅ DUBBEL STRAFFBARHET	51
5.1.3 PERSONLIGT ANSVAR - SKULDPRINCIPEN	52
5.2 FÖRENINGSFRIHET	55
<u>6 . ANALYS - DEN GEMENSAMMA ÅTGÄRDENS FÖRENLIGHET MED SVENSK LAG</u>	59
6.1 SÄRSKILT ALLVARLIGA BROTT	59
6.2 KRIMINELLA ORGANISATIONER	65
6.2.1 KRIMINELLA ORGANISATIONER I SVERIGE	66
6.2.2 DEN BROTTSLIGA VERKSAMHETEN	69
6.3 AKTIVT DELTAGANDE - ARTIKEL 2 P. 1	70
6.3.1 BEGREPPSDEFINITION	70
6.3.2 FÖRSTA STRECKSATSEN	71
6.3.3 ANDRA STRECKSATSEN	72
6.4 BROTTSKONTRAKT - ARTIKEL 2 P. 2	75
6.5 ANSVAR FÖR JURIDISKA PERSONER - ARTIKEL 3	77
6.6 JURISDIKTION	78

7 . AVSLUTNING	81
8 . BILAGA	85
9 . LITTERATURFÖRTECKNING	86

1. Sammanfattning

Bekämpandet av gränsöverskridande organiserad brottslighet har förts upp på den gemensamma politiska agendan i EU. Detta samarbete har gått från politiska uttalanden om den organiserade brottslighetens hot mot medlemsländernas ekonomiska och sociala stabilitet till alltmer konkreta åtgärder i form av t.ex. utvidgat polisiärt samarbete. Ytterligare ett steg i riktning mot ökat europeiskt samarbete i syfte att bekämpa organiserad kriminalitet är den gemensamma åtgärd (joint action) avseende straffbarheten för aktivt deltagande i kriminella organisationers verksamhet i Europeiska unionens medlemsstater, som antagits av Europeiska rådet. I uppsatsen redogörs ingående för denna åtgärd samt för det sammanhang vari den bör förstås.

Den gemensamma åtgärden innefattar förslag till kriminalisering som ska implementeras i svensk lag. Detta följer av de politiska förpliktelser som Sverige genom sitt medlemskap i EU åtagit sig. Huruvida svensk lagstiftning redan idag kan anses leva upp till åtgärden är i mångt och mycket en tolkningsfråga. På enskilda punkter kan argumenteras för att så är fallet. Uppsatsen kommer emellertid till slutsatsen att svensk lagstiftning idag befinner sig långt ifrån syftet och målsättningen bakom överenskommelsen. Omfattande revidering och skärpning av framförallt straffskalorna till de brott som i svensk lag motsvaras av de som i den gemensamma åtgärdens preambel betraktas som särskilt allvarliga, skulle behöva genomföras i svensk lag.

2. Inledning

Under senare år har den internationella och organiserade brottsligheten fått ökad uppmärksamhet. Detta gäller särskilt inom EU där förverkligandet av de fyra friheterna och då i synnerhet den fria rörligheten för personer, kommit att aktualisera olika problem och hotbilder. Strävandena efter ökad integration i Europeiska unionen har hittills framförallt gett upphov till kompensatoriska åtgärder i form av ökat polisiärt samarbete. En tendens till ökat samarbete och harmonisering inom straffrätten börjar emellertid också ta form. Inte minst arbetet med att ta fram en gemensam strafflag, *Corpus Iuris*, är ett bevis på detta. Straffrätten är dock ett känsligt område då det traditionellt betraktas som det yttersta utflödet av den nationella statens maktutövning. Dessutom speglar straffrätten i mångt och mycket de särskilda samhällsproblem som de nationella staterna har att handskas med och dessa kan i hög grad variera medlemsländerna emellan.

Fenomenet organiserad brottslighet är emellertid svårdefinierbart och ingen entydig av alla accepterad definition går att ge. En sådan är dock av synnerlig betydelse då vikten av ett gemensamt bekämpande av den organiserade brottsligheten ständigt understryks i rättsakter antagna inte bara inom EU utan även inom ramen för Europarådet och FN¹. Det rör sig dock ofta om vida och vaga politiska målstadganden som svårligen låter sig implementeras i enskilda rättsstaters strafflagstiftning.

I syfte att bekämpa den organiserade gränsöverskridande brottsligheten har EU:s medlemsstater inom ramen för EU-fördragets tredje pelare antagit en gemensam åtgärd² avseende straffbarheten för deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater. Denna rättsakt innebär

¹ Sedan ett par år tillbaka är frågan om en eller flera konventioner mot organiserad och gränsöverskridande brottslighet aktuell inom FN. Frågan hanteras inom FN:s brottsförebyggande division, CCPCJ, där Sverige under perioden 1997-1999 är invald medlem. Arbetet har inriktats på att utarbeta en konvention avseende gemensamma normer för vad som ska vara kriminaliserat, jurisdiktion, utlämning samt andra former av rättsligt samarbete.

² I uppsatsen kommer beteckningen *åtgärd* och *överenskommelse* att användas synonymt för den gemensamma åtgärden.

inte en förpliktelse för medlemsstater att i sin interna lagstiftning kriminalisera kriminella organisationer som sådana. Istället riktar sig åtgärden mot vissa gärningar som innebär befatning med sådana organisationer. I ingressen till åtgärden tas de brott upp som man ser särskilt allvarligt på och som åtgärden syftar till att bättre bekämpa. De personer man särskilt avser bestraffa är i synnerhet de som inte utför de direkta brotten, men som i mångt och mycket är en förutsättning för att brott ska begås. I svensk rätt faller dessa personers gärningar normalt inom ramen för de osjälvständiga brottsformerna. Det är den gemensamma åtgärden samt dess förenlighet med svensk rätt som närmare ska analyseras i detta arbete.

2.1 Syfte

Som stadgas i inledningen är det den av EU:s medlemsstater antagna gemensamma åtgärd avseende straffbarheten för deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater som närmare ska analyseras nedan. Analysen kommer emellertid att begränsa sig till enskilda individers handlande och inte närmare analysera det förslag i åtgärden som rör bestraffning och andra sanktioner av juridiska personer. Anledningen till detta är framförallt utrymmesskäl. I arbetets analysdel kommer åtgärdsförslagets förenlighet med svensk rätt att redogöras för samt likheter och skillnader tas upp. Något anspråk på en uttömmande jämförelse görs dock inte då författarens förmåga knappast sträcker sig dithän. Syftet är att för läsaren påvisa problem som ett implementerande i svensk rätt av den antagna åtgärden skulle ge upphov till. För att läsaren ska se det större sammanhang vari den gemensamma åtgärden bör förstås kommer fenomenet organiserad brottslighet och dess avgränsningar att redogöras närmare för. Vidare placeras handlingsplanen in i sitt EU sammanhang, vilket närmare innebär en viss redogörelse för EU:s tredje pelare samt arbetet där. Även om inte hela åtgärden kommer att analyseras redogörs likväl för alla dess artiklar då detta förefaller lämpligast. I arbetets femte kapitel redovisas relevant svensk lag. Denna framställning har tagit utgångspunkt i den gemensamma åtgärdens bakomliggande syften.

2.2 Metod

Metoden för uppsatsen har varit traditionellt juridisk på så vis att lagparagrafer, förarbeten och juridisk doktrin använts. Även relevanta EU-rättsakter har brukats. Eftersom det emellertid skrivits ytterst lite avseende den gemensamma åtgärd som uppsatsen behandlar har författaren tvingats att i hög grad dra egna slutsatser avseende medlemsländernas avsikter med densamma. Några förarbeten till rättsakter antagna av Europeisk rådet finns nämligen ej. Även avseende organiserad brottslighet har mycket lite skrivits i Sverige och än mindre av vetenskaplig relevans. Försök har dock gjorts att utifrån det material som funnits tillgängligt i möjligaste mån redogöra så fullständigt och korrekt som möjligt för både fenomenet organiserad brottslighet och för den gemensamma åtgärden.

3. Begreppsdefinitioner och terminologiska avgränsningar

3.1 Organiserad brottslighet

Organiserad brottslighet förknippas gärna med "brottssyndikat" eller liknande och begreppet har i mångt och mycket växt fram och utvecklats på grundval av myterna kring den italienska maffian, framförallt "Cosa Nostra" och dess verksamhet. Det finns inte någon allmänt vedertagen definition av "organiserad brottslighet", än mindre en legal definition härav. Begreppet organiserad brottslighet kan användas både i en bred och allmän betydelse och i en mer begränsad och specifik. I den allmänna betydelsen är organiserad brottslighet ett brett och ospecifikt begrepp som täcker en rad former av förmögenhetsbrott, narkotikakriminalitet, stöld och smuggling. Alla dessa brott kräver med nödvändighet en viss organisationsgrad för att brottets värde ska realiseras. På motsvarande sätt kan man, om man läser "organiserat" bokstavligt, hävda att alla förbrytelser som begås av mer än en person är organiserade i större eller mindre grad. Det är dock inte dessa former av kriminalitet, med låg och simpel organisationsgrad, som avses då man talar om organiserad brottslighet i dess specifika betydelse. I den senare betydelsen brukar man avse omfattande, välorganiserad och fortlöpande kriminalitet som begås av organisationer eller medlemmar av sådana organisationer. I amerikansk forskning har åtskilliga författare försökt utveckla metoder för att skilja dessa båda betydelser åt³.

Det är organiserad brottslighet i den mer specifika betydelsen som åsyftas i denna uppsats. Otaliga försök till vetenskaplig definition av begreppet organiserad brottslighet har gjorts men ingen har hittills uppnått allmän

³ Donald Cressey sätter den populära och allmänna formen av organiserad brottslighet i citationstecken medan han låter den vetenskapliga mer specifika formen vara utan. Michael Malts skiljer mellan organiserad brottslighet (allmän betydelse) och *Organiserad brottslighet* (specifik betydelse). Joseph Albini har valt att använda begreppet syndikalistisk brottslighet för den specifika formen på organiserad brottslighet. Se Bay, *Organiseret kriminalitet - definitioner og begreber i amerikansk forskning*, 1994, s. 99.

acceptens. Nedan presenteras en översikt över olika begreppsdefinitioner av organiserad brottslighet i den mer specifika betydelsen.

3.1.1 Sverige

Sverige och övriga Norden har knappast uppmärksammats för sina problem med den organiserade brottsligheten och har heller inte tillfört forskningen mycket därom. Fram tills dags datum har de nordiska länderna inte haft någon nationell definition av organiserad brottslighet, varken straffrättslig definition eller något rättsligt klassifikationssystem, som inkluderar organiserad brottslighet. Fenomenet uppmärksammades i Sverige på 1970-talet och år 1976 tillsatte Rikspolisstyrelsen en arbetsgrupp, AMOB⁴, som fick i uppgift att kartlägga förekomsten av ekonomisk och organiserad brottslighet i Sverige.

Under senare år har intresset för den organiserade brottsligheten i Sverige åter blommat upp. Bakgrunden till detta är bl.a. det ökade internationella intresse som denna kriminalitet fått, inte minst i EU där organiserad brottslighet haft en framträdande plats i den kriminalpolitiska debatten under 1990-talet. En annan bidragande faktor till det ökade intresset för den organiserade brottsligheten kan vara de MC- gäng, t.ex. Hell's Angels och Bandidos, som etablerat sig i Sverige under senare år och den kriminalitet de fört med sig. Det har talats om dem i termer av organiserad brottslighet. Liknande diskussioner har förts i Danmark, där MC-gängen har en något längre historia, samt i Norge och Finland.

I svensk doktrin har mycket lite skrivits om den organiserade brottsligheten. Ofta förutsätts begreppets innebörd. I de fåtal fall man finner en svensk definition av organiserad brottslighet sker detta oftast i samband med definitioner av den ekonomiska brottsligheten. Definitionerna har då som primärt syfte att avgränsa den ekonomiska brottsligheten från den organiserade och tar inte i första hand sikte på den organiserade brottsligheten i sig. Av denna anledning är det svårt att presentera en svensk definition av organiserad brottslighet. I en rapport 1977 presenterade AMOB

en definition av organiserad brottslighet, dock främst för att särskilja den ekonomiska brottsligheten från den organiserade. Enligt denna betraktades som organiserad brottslighet kriminalitet som i regel uppfyllde följande villkor:

1. den organiserade verksamheten skulle ha formen av en verksamhet,
2. denna verksamhet skulle vara kriminaliserad i sig,
3. ha en fortlöpande (kontinuerlig) karaktär,
4. en bestämd inriktning (den kunde dock vara uppdelad på olika verksamhetsgrenar),
5. gå att planera och styra framåt i tiden med en relativt hög grad av säkerhet,
6. ha anknytning till fasta lokaler, platser eller områden,
7. omfatta flera personer,
8. dessa skulle vara organiserade i en besluts- och funktionshierarki där de enskilda individerna i sig var utbytbara,
9. beslut, informationer och kommunikation liksom flödet av pengar, varor och tjänster skulle följa vissa på förhand givna mönster.⁵

I Danmark har Joi Bay definierat vad han anser utmärka den organiserade brottsligheten. Det är enligt honom viktigt att man isolerar de utmärkande kännetecken för denna typ av brottslighet, det som skiljer den från andra former av kollektiv kriminalitet. Det som särskiljer den organiserade brottsligheten är att den innehåller en ekonomisk och fysisk maktfaktor som kan sätta sig över sedvanliga lagar och rättsprinciper, antingen genom användandet av korruption eller genom att hota myndigheternas maktmonopol. Av denna anledning kan den organiserade brottsligheten utgöra en slags parallell makt och myndighet som tillägnar sig de officiella myndigheternas maktverktyg och monopolposition rörande domstolsförfarande, våldsanvändande och beskattning. Det är dessa systemhotande drag som är den organiserade brottslighetens kärna: etablerandet av en parallell social maktstruktur med sina egna rättigheter och

⁴ AMOB står för arbetsgruppen mot organiserad brottslighet.

⁵ Föreläsningmaterial 21/1-1998 utdrag ur Magnusson, Ekonomisk brottslighet.

våldsmetoder, såväl som korruption av det juridiska systemet och andra myndigheter genom ekonomiska- eller våldsmetoder.⁶

3.1.2 Begrepp och definitioner på organiserad brottslighet inom EU

Att bekämpa den ”internationella organiserade brottsligheten” är ett överordnat mål bakom det rättsliga och polisiära samarbetet i EU. Denna målformulering, att bekämpa organiserad brottslighet, har blivit en slags standardformulering som allt oftare dyker upp i rättsliga dokument på området⁷, tyvärr utan att förklara den närmare innebörden av hotet. Språkbruket är dessutom inkonsekvent på så vis att man ibland talar om ”internationell brottslighet”, i andra fall om ”organiserad brottslighet” eller ”transnationella brott”. Termerna används som synonymer för varandra trots att de inte är det. Målsättningen figurerar i första hand i preambeln till de rättsliga dokumenten och har kommit att tjäna huvudsakligen ideologiska och rättfärdigande funktioner.

Parlamentet. Parlamentet har varit en drivande faktor i arbetet mot organiserad brottslighet. Det är i synnerhet ledamöter från länder med en historisk och utbredd erfarenhet av allvarlig organiserad brottslighet som varit pådrivande. Parlamentet har försökt ta fram en precis och juridiskt bindande definition av den organiserade brottsligheten⁸. Denna har dock inte fått någon praktisk eller juridisk betydelse på grund av dess politiskt orienterade karaktär.⁹

⁶ Joi Bay, *Definitions of Organized Crime in the European Union – A Criminological Perspective*, 1998, s.14ff.

⁷ I Europolkonventionen anges bekämpandet av den organiserade brottsligheten utgöra själva fundamentet för Europols verksamhet. Samma gäller för Europols föregångare EDU (europol drug unit). Ursprungligen grundades EDU för att utväxla polisinformation rörande narkotika och penningtvätt, men verksamheten utvidgades till att även omfatta organiserad brottslighet. Utlämningskonventionen mellan medlemsstaterna i EU har även den som övergripande syfte att bekämpa den organiserade brottsligheten.

⁸ European Parliament's resolution no A3- 0033/94 adopted on 11.2.1994. *Resolution on criminal activities in Europe. Official Journal*, 1994, C 61, 235.

⁹ Bay, (1998), s.4 f.

Polisens definition. Sedan början av 1990-talet har medlemsstaterna årligen rapporterat till EU om omfattningen på den internationella organiserade brottsligheten i deras respektive länder. Rapporteringen har i sin tur sammanställts till en årlig situationsrapport över den organiserade brottsligheten i EU. Till stöd för denna årliga lägesrapportering från medlemsländerna används inom EU en gemensam arbetsdefinition på den organiserade brottsligheten. Denna arbetsdefinition innefattar en lista med kännetecken på den organiserade brottsligheten. För att brottsligheten ska definieras som organiserad krävs dock inte att den har alla dessa kännetecken, det är tillräckligt att den har flera av dem. Vad som avses är en sofistikerad och systemhotande brottslighet. I sin mest avancerade form kan en sådan brottslig verksamhet vara så livskraftigt organiserad och hierarkiskt styrd att den kan ställa sig utanför den legala, stabila och demokratiska ordningen. I Sverige finns knappast några organiserade kriminella grupper av detta slag. MC-klubbar som Hell's Angels och Bandidos uppfyller dock ett flertal kriterier på i reell mening organiserad brottslighet.¹⁰

Det som enligt denna operativa definition kännetecknar organiserad brottslighet är i fråga om *organisationen*:

1. Brottsligheten begås av fler än två personer som för detta ändamål har organiserat sig som en grupp. Kännetecknet är obligatoriskt. Under denna punkt ställs dock inga krav på hur organisationen ska vara utformad utan samarbete i alla former av sociala organisationer från löst sammansatta och temporära sammanslutningar till hierarkiska och långsiktiga sådana omfattas.¹¹
2. "Medlemmarna i gruppen är ordnade i en *strukturerad hierarki*. Det finns ledare och underordnade medlemmar, samt möjligen därtill medlöpare och andra personer som är löst tillknutna organisationen."¹²

¹⁰ Skr. 1996/97:171, s. 5f.

¹¹ Bay, (1998), s. 6f.

¹² Träskman, föreläsningmaterial den 21/1-1998.

3. Organisationen är kontinuerlig. Detta kännetecken är viktigt eftersom det understryker de organisatoriska aspekterna. Det får inte vara fråga om en ad hoc organisation eller andra temporära arbetsformer, utan det krävs en mer permanent sammanslutning. I detta kännetecken ligger också att vissa personer i organisationen kan bytas ut mot andra, utan att den därvid upplöses.¹³
4. ”Organisationen är uppbyggd på ett sådant sätt att förbindelsen mellan dess ledare och dess yttre områden (där de flesta konkreta brottsliga gärningarna begås) är dold.”¹⁴
5. ”Medlemmarna i organisationen hålls samman genom en *intern social kontroll*. Denna kontroll består ofta i en hård disciplin som inbegriper bruk av *våld*. Våld kan också användas mot utomstående för att skydda organisationen och dess aktiviteter.”¹⁵
6. ”*En del* av organisationen utgörs av bolag eller andra enheter som bedriver *laglig ekonomisk verksamhet*. Denna del av verksamheten används bl.a. för penningtvätt.”¹⁶

Kännetecken ifråga om den brottsliga *verksamheten*:

1. ”Den organiserade brottsligheten utgörs först och främst av att upprätthålla en *marknad för illegala varor och tjänster*. Typiska exempel är narkotika (dopingmedel) och vapen, samt illegalt spel och (i stater där detta är kriminaliserat) prostitution. Andra exempel är distribution och försäljning av tobak och alkohol utan erläggande av tullavgifter eller skatt, stöld av bilar för försäljning på den svarta marknaden (i eget eller i främmande land), människosmuggling, handel med kvinnor och barn, handel med kroppsdelar och -organ, faunakriminalitet, handel och transport av industriavfall och förfalskning av pengar eller andra värdesedlar. Den organiserade brottsligheten kan också bestå i

¹³ Bay, (1998), s. 8, Träskman, 21/1-1998.

¹⁴ Träskman, 21/1-1998.

¹⁵ Träskman, 21/1-1998.

¹⁶ Träskman, 21/1-1998.

utpressning genom att mot betalning erbjuda skydd för skadegörelse, våld etc.”¹⁷ Verksamheten måste ägna sig åt allvarlig brottslighet, det är ett absolut villkor för att en gärning ska falla under kategorin organiserad brottslighet.

2. ”En del av den brottsliga verksamheten består av våld, hot, chikan, givande av muta och annat motsvarande för att säkerställa att verksamheten kan fortsätta. Den omedelbara avsikten med att använda sådana medel kan vara att förhindra brottsutredning. Dessa medel kan emellertid också användas som ett medel för att bli bestämmande på en viss illegal marknad, för att således uppnå en monopolställning.”¹⁸ Vissa anser korruption vara det mest utmärkande kännetecknet på organiserad brottslighet. Det ger immunitet mot olika slag av polisiära och rättsliga ingripanden. Det kan också ge konkurrensfördelar i förhållande till andra kriminella organisationer.¹⁹
3. ”En del av verksamheten utgörs av *penningtvätt* och annan motsvarande verksamhet för att överföra de vinster som man fått genom brotten på den legala marknaden.”²⁰
4. ”Brottsligheten utförs *professionellt*. Kriminaliteten är tekniskt avancerad och resursrik: Sofistikerade metoder kan användas för att dölja brottsligheten.”²¹
5. ”Den organiserade brottsligheten är ofta *internationell*, gränsöverskridande.”²² Detta kriterium är typiskt sett inte med bland de kännetecknen som uppställs över den organiserade brottsligheten i allmänhet. Nationella brott kan vara lika organiserade som internationella brott. Förklaringen är förmodligen den att eftersom EU givits kompetens på gemensamma intresse- och problemområden för medlemsstaterna, inte

¹⁷ Träskman, 21/1-1998.

¹⁸ Träskman, 21/1-1998.

¹⁹ Bay, (1998), s. 10f.

²⁰ Träskman, 21/1-1998.

²¹ Träskman, 21/1-1998.

²² Träskman, 21/1-1998.

nationella sådana, så kan EU lättare rättfärdiga sin inblandning om den organiserade brottsligheten betraktas som gränsöverskridande.²³

6. Brott begås i vinningssyfte. Även detta kännetecken är absolut.²⁴

Juridisk definition på organiserad brottslighet. Inom EU har nu, utöver den operativa definitionen ovan, en juridisk definition på organiserad brottslighet arbetats fram. Initiativ till en sådan togs av den s.k. Högnivågruppen²⁵, som i sin handlingsplan 1997 gav formulerandet av en gemensam juridisk definition av organiserad brottslighet hög prioritet. På grundval av handlingsplanen antog rådet för rättsliga och inrikes frågor en gemensam åtgärd avseende straffbarhet för deltagande i kriminella organisationer. Den gemensamma åtgärden fastslår bland annat en gemensam juridisk definition på kriminella organisationer inom EU. Enligt denna ska som kriminell organisation betraktas en varaktig och strukturerad sammanslutning bestående av mer än två personer. Vidare ska organisationens anhängare begå brott eller andra överträdelse för vilka mer än fyra års fängelse kan följa, i syfte att erhålla fördelar, samt genom särskilda metoder dölja eller underlätta brott. Vidare omfattas de brott som tas upp i Europokonventionens artikel 2 och i dess Annex och som enligt ovan kan ge straff om minst fyra års fängelse.

Det är den gemensamma åtgärden som denna uppsats huvudsakligen handlar om så för att inte föregripa följande kapitel ska vi inte gå djupare in på definitionen och dess problematik här.

Kritik. Både polisens operativa definition och den juridiska definitionen av organiserad brottslighet betonar framförallt de organisatoriska aspekterna liksom brottets svårighetsgrad. Dessa är absoluta villkor för att ett visst brott ska betraktas som organiserad brottslighet. Joi Bay har kritiserat EU definitionernas oförmåga att urskilja det för den

²³ Bay, (1998), s. 9.

²⁴ Bay, (1998), s. 11.

²⁵ Högnivågruppen (High-Level Group) tillsattes av Europeiska rådet i Dublin den 13-14 december 1996 och innefattade representanter från medlemsstaternas åklagarmyndigheter.

organiserade brottsligheten utmärkande dragen; det som skiljer denna från annan typ av kollektiv brottslighet. Han menar att definitioner som betonar de organisatoriska aspekterna på den organiserade brottsligheten leder till att fenomenet reduceras till ett samlingsbegrepp för en mängd allvarliga brott, som redan har andra beteckningar. Under den nya begreppsbildningen faller en bred fauna av företeelser, allt ifrån motorcykelklubbar som Hell's Angels och Bandidos till företagsförskingring och bedrägeri mot EU:s budget. Bay anser att begreppet organiserad brottslighet förlorar egentlig mening och att resultatet istället blir en metod att undersöka hur allvarligt ett brott varit samt eventuella organisatoriska aspekter.²⁶

3.1.3 Begrepp och definitioner på organiserad brottslighet i amerikansk forskning²⁷

I USA uppmärksammades den organiserade brottsligheten av politiker och forskare under mellankrigstiden. Förbudstiden utnyttjades av kriminella genom olaglig handel med och tillverkning av alkoholhaltiga drycker. Denna verksamhet var mycket förtjänstfull och den organiserade brottsligheten växte sig stark. Det var dock först på 1960-talet som forskningen kring den organiserade brottsligheten började ta teoretisk och metodisk form.

Den tidiga forskningen handlade nästan uteslutande om den amerikansk-italienska maffian. Under de senaste årtiondena har forskningen utvidgats till att omfattat även s.k. "non-traditional organized crime groups" som t.ex. kinesiska triader, den japanska Yakuza, columbianska narkotikaorganisationer, den ryska maffian, motorcykelorganisationer som Hell's Angels och Pagans m.fl. Mycket lite har tillförts forskningen om den organiserade brottsligheten sedan 1970-talet.

I USA är deltagande i organiserad brottslighet i viss mån kriminaliserat, dels i form av en lag mot kriminell konspiration, dels genom speciell lagstiftning mot organiserad brottslighet. Den viktigaste federala lagstiftningen mot organiserad brottslighet är *the Organized Crime Control Act*, som är en

²⁶ Bay, (1998), s. 14.

²⁷ Nedan är hämtat ur Bay, (1994), s. 109f.

större samling lagar, som bl.a. innehåller *the Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act* (RICO). Det var i RICO som det rättsliga begreppet kriminell organisation introducerades.

I amerikansk forskning har försök gjorts både att definiera begreppet organiserad brottslighet juridiskt samt att genom kännetecken istället försöka understryka det för den organiserade brottsligheten utmärkande dragen. Att deskriptivt avgränsa fenomenet organiserad brottslighet har bl.a. Howard Abadinsky (1994), Kenny & Finckenaure (1995) och Michael Maltz (1985) försökt sig på. Vi ska dock inte närmare gå in på dessa kännetecken. Anledningen härtill är att de utmärkande drag dessa funnit för den organiserade brottsligheten är mycket snarlika de som används inom EU och det polisiära arbetet. Det som närmare skiljer definitionerna åt samt det som skiljer de olika författarna åt ligger utanför ramen för detta arbete.

3.1.4 Företagsekonomisk syn på organiserad brottslighet.

Somliga har valt en annorlunda utgångspunkt för studiet och identifieringen av den organiserade brottsligheten²⁸. Man har föredragit en företagsekonomisk analys av organiserad brottslighet då likheterna med legala företag anses flerfaldiga, som exempel kan nämnas verksamhetens vinnings syfte, organisation och hierarkiska uppbyggnad. Det kan förekomma åsiktsskillnader avseende krav på organisatorisk uppbyggnad, betydelsen av våldsanvändande m.m., men samtliga forskare anser att det är den ekonomiska aktiviteten; tillhandahållandet av illegala varor och tjänster till ett otaligt antal samhällsmedborgare, som är hemligheten bakom den organiserade brottsligheten.²⁹

Vissa forskare har även bytt ut begreppsbyggnaden och talar om "crime-enterprises" i stället för "organiserad brottslighet"³⁰. Med *crime-enterprise* avses ett varaktigt marknadsorienterat och olagligt kooperativ med en

²⁸ Som exempel kan nämnas: Buchanan, Schelling, Smith, Reuter och Van Duyne.

²⁹ Man ser bland annat till utbud och efterfrågan på olika marknader. Genom att förändra marknadsvillkoren eller regelverken så försämrar man förutsättningarna för de kriminella organisationerna att operera. Fiorentini and Peltzman, *The economics of organized crime*, s. 3ff.

³⁰ T.ex. Van Duyne, Reuter och Smith.

personlig och omfattande organisation, vars huvudsakliga aktivitet går ut på att tjäna pengar genom att bryta mot lagen. Fördelen med begreppet *crime-enterprise* framför begreppet organiserad brottslighet är att det tidigare är jämförelsevis mindre emotionellt laddat och att det inte omedelbart sammankopplas med maffian, knarkhandel och liknande. Dessutom anser man att förståelsen för brottstypen ökar och därmed också förmågan till brottsbekämpning. Istället för att koncentrera sig på vad organiserad brottslighet är, fokuserar man på vad *organiserade* kriminella ägnar sig åt på marknaden för att tjäna pengar i sina *crime-enterprises*.³¹

3.2 Ekonomisk och organiserad brottslighet

Det finns inte någon legal definition av ekonomisk brottslighet. Begreppet har inte någon klar avgränsning och det föreligger ingen definition som har uppnått allmän acceptans. Alla definitioner som finns är funktionella sådana med ett framförallt operativt syfte. De företeelser som ryms under uttrycket ekonomisk brottslighet kan variera väsentligt beroende på val av definition. Begreppet ekonomisk brottslighet blev vanligt i Sverige under 1970-talet men är ursprungligen ett internationellt uttryck³².

Professor Per-Ole Träskman använder en definition som har fått stor anslutning i Norden. Med ekonomisk kriminalitet avser Träskman kriminalitet som är ”lierad med näringslivet”. Utanför definitionen faller överträdelser som inte har något samband med näringsverksamhet. Träskman gör en tudelning på så vis att han skiljer mellan gärningar som är kriminella i sig själva t.ex. häleri, och gärningar som kommer in som ett tillskott till en verksamhet som från början är legal t.ex. ett företag, men där det sedermera kommer in gärningar som utgör brott i verksamheten. Denna tudelning höll Träskman fast vid till 1990-talet, då han ansåg att en tredje grupp också skulle omfattas, nämligen skenbart legitima bolag. Denna

³¹Van Duyne, *Organized crime in Europe*, s. 6f, 54ff, 77f.

³²Engelska: *economic crime*. Franska: *délinquance d'affaires*.

mellangrupp utmärks av att de ger sken av att driva en legitim rörelse. Han särskiljer dock organiserad brottslighet.³³

Den tyske straffrättsprofessorn Tiedemanns definition av ekonomisk brottslighet återkom i de skrifter Europarådet gav ut under 1970-80- talet avseende detta fenomen. Idag finner man hans definition inom EU i kampen mot den ekonomiska brottsligheten³⁴. Hans definition av ekonomisk kriminalitet är mycket allmän och omfattar alla förbjudna handlingar som skadar eller hotar de ekonomiska intressen som samhället skyddar. Definitionen avgränsas genom att effekterna av ekonomisk kriminalitet måste vara sådana att de stör eller skadar det ekonomiska livet eller det ekonomiska systemet. Av denna anledning ser Tiedemann kartellbrott som det viktigaste av alla ekonomiska brott eftersom det hotar själva marknadssystemets principer. Tiedemanns definition avser inte bara brott som sker inom ramen för näringsverksamhet utan även t.ex. enskilda individers tullbrott, försäkringsbedrägerier m.m.³⁵

En definition av ekonomisk brottslighet som har haft stor betydelse i Sverige är justitieutskottets definition. Enligt denna utgörs brottsligheten av straffbara handlingar som kontinuerligt och systematiskt företas i vinningssyfte inom ramen för en i grunden legal näringsverksamhet. Tyngdpunkten har lagts på allvarlig och omfattande kriminalitet som kräver planering och särskilda kunskaper samt som rör sig om stora värden och drabbar stora grupper av människor.³⁶

Definitionerna av ekonomisk brottslighet kan avvika mer eller mindre från varandra. Vissa är vida och omfattar även enskilda individers ”fifflande”

³³ Föreläsning med Träskman den 23 /1-1998 i kursen ”Ekonomisk brottslighet i ett internationellt perspektiv”.

³⁴ Tiedemann har bland annat deltagit i arbetet med Corpus Iuris samt utredningar avseende unionens finansiella intressen.

³⁵ Föreläsningmaterial 21/1-1998 ”Ekonomisk brottslighet och organiserad brottslighet”, utdrag ur Holmberg, Ekonomisk kriminalitet.

³⁶ Svensson, Ekonomisk kriminalitet, s. 14. Definitionen har utsatts för kritik av Axberger som påpekar att definitionen skär bort ”vanligt skattefusk” och vissa fall av den organiserade brottsligheten. Han anser att definitionen är politiserad i och med att den inriktar sig på avancerad brottslighet med uteslutande av brott som kan begås av vanligt folk. Utanför begreppet ekonomisk brottslighet faller den organiserade brottsligheten samt ”vanligt folks” skattefusk och liknande brottslighet med anknytning till det ekonomiska systemet. Axberger, Eko-brott, Eko-lagar och Eko-domstolar, 1988, s. 18ff.

andra är snävare och mer kvalificerade och ställer krav på att brott ska begås inom ramen för en näringsverksamhet. Gemensamt för samtliga definitioner är att de drar en gräns mot den s.k. ”organiserade brottsligheten”. Hur man skiljer dem åt varierar men det kan ske exempelvis avseende brottstyp, organisationsstruktur och brottsoffer. En väsentlig skillnad mellan den organiserade och ekonomiska brottsligheten är att den senare företas inom ramen för en i grunden legal näringsverksamhet. Näringsverksamhetens ursprungliga syfte har inte varit att bedriva illegal verksamhet. Den organiserade brottsligheten däremot har aldrig haft något annat syfte än att vara illegal möjligen med legala inslag, men då enkom för att serva den illegala verksamheten med t.ex. penningtvätt.

3.3 Terrorism och organiserad brottslighet

Våldsanvändning är ett väsentligt kännetecken för den organiserade brottsligheten. Många har fallit offer för deras verksamhet. Ändå skiljer man terminologiskt mellan terrorism och organiserad brottslighet. Också då det gäller att definiera begreppet terrorism går meningarna i viss mån isär. Somliga nöjer sig med en bred definition där terrorism förklaras som våldsanvändning för politiska syften. Andra, framförallt akademiska definitioner, är omfattande och detaljerade.

I den akademiska världen är man relativt överens om vad som ska anses känneteckna terrorism. Enligt den definition som dominerar är terrorism en metod som går ut på att sprida rädsla (terror) genom upprepade våldsaktioner. Dessa utförs av (delvis) hemliga grupper för politiska syften. De som drabbas av våldet är sällan mål i sig, de är bara medel på väg mot målet och väljs ut antingen slumpartat eller selektivt på så vis att en viss person kan anses representera ett symboliskt värde. Hot och våldsbaserad kommunikation mellan offren för terroristerna och målgruppen för attentaten används för att manipulera de verkliga målpersonerna att uppfylla terroristernas önskningar.³⁷

³⁷ International encyclopedia of terrorism, s. 16ff.

Vad som i huvudsak skiljer organiserad brottslighet från terrorism ligger på det ideologiska planet. Terrorister använder våld för att nå politisk framgång eller för att göra världen lyhörd för gruppens politiska eller dylika önskningar. Den våldsanvändning som den organiserade brottsligheten står för utförs i första hand för att säkra den ekonomiska verksamhet man bedriver. Motsvarande brott kan begås av såväl organiserade brottslingar som terrorister, exempelvis narkotikabrottslighet, men terroristerna ser inte, som den organiserade brottsligheten, pengarna som genereras från denna verksamhet som ett självändamål utan som ett medel för att kunna förverkliga sina politiska eller dylika planer.

4. EU och den gränsöverskridande brottsligheten

Organiserad och gränsöverskridande brottslighet är ett fenomen som fått ökad uppmärksamhet och kommit att få alltmer fokus inom EU under senare år. Med ökat samarbete, borttagande av inre gränser och utvidgning till en union, har rörligheten underlättats, inte bara för önskvärda ändamål, utan även för brottsaktiviteter.

De ursprungliga traktaten hade ingen ambition att ägna sig åt straffrättsliga frågor, men på sent åttiotal blev EU:s regeringar alltmer uppmärksammade på problemet med organiserad och gränsöverskridande kriminalitet. Man fick upp ögonen för att de fyra friheterna kunde missbrukas. Denna oro kom att återspegla sig i Maastrichtfördragets tredje pelare, där man för första gången formellt införde möjlighet till samarbete i bl.a. straffrättsliga frågor. I Amsterdamfördraget sker en ytterligare fördjupning av samarbetet. För även om det straffrättsliga samarbetet ligger kvar i tredje pelaren, så har en hel del nyheter avseende beslutsformer och beslutsfattande införts. I båda fördragen uttalas EU:s ansvar för att gemensamt upprätthålla frihet, säkerhet och rättvisa.

Som ett resultat av de senare årens ökade intresse för bekämpning av den gränsöverskridande brottsligheten inom EU, enades medlemsstaterna nyligen om en gemensam åtgärd avseende straffbarhet för deltagande i kriminella organisationer. Åtgärden är ett straffrättsligt försök att möta de faror man ser framför sig i ett Europa med fri rörlighet över gränserna. Nedan ska vi se närmare på denna åtgärd, men innan dess ska redogöras för det större sammanhang vari den gemensamma åtgärden ska placeras.

4.1 Allmänt om arbete och beslutsformer i EU:s tredje pelare

EU:s samarbete i rättsliga och inrikes frågor benämns tredje pelaren. Ett huvudsyfte med detta samarbete är att göra den fria rörligheten för människor möjlig samtidigt som säkerheten och tryggheten för medborgarna säkerställs. Att avveckla inre gränskontroller och andra åtgärder som ökar personers möjligheter att fritt röra sig över gränserna anses kräva ett utvidgat samarbete i frågor om yttre gränskontroller, invandring och brottsbekämpning. Tanken bakom tredje pelar-samarbetet är att medlemsstaterna ska samråda med varandra inom Europeiska unionens råd för att på så sätt söka samordna sina handlanden och åtgärder.³⁸

Ett av unionens mål, enligt artikel B i EU-fördraget, är att utveckla ett nära samarbete i rättsliga och inrikes frågor. Detta samarbete regleras närmare i avdelning VI i EU-fördraget. För detta samarbete utpekas i artikel K.1 ett antal områden som ska betraktas som frågor av gemensamt intresse, nämligen:

1. Asylpolitiken.
2. Personers överskridande av yttre gränser.
3. Invandringspolitiken.
4. Kampen mot narkotikamissbruk.
5. Kampen mot bedrägerier i internationell skala.
6. Civilrättsligt samarbete.
7. Straffrättsligt samarbete.
8. Tullsamarbete.
9. Polissamarbete för att bekämpa gränsöverskridande brottslighet.

Både kommissionen och medlemsstaterna har initiativrätt avseende samarbete enligt p. 1-6, medan medlemsstaterna ensamt har initiativrätt på de områden som omfattas av p. 7-9.³⁹

³⁸ Skr. 1996/97:171, s. 38.

³⁹ Maastrichtfördraget artikel K 3 (2).

Samarbetet i tredje pelaren är, till skillnad mot det överstatliga samarbetet i första pelaren (EG), mellanstatligt till sin natur. Detta innebär att EU:s institutioner inte har samma roll som i EG-samarbetet; kommissionen saknar kompetens på viktiga områden, parlamentets roll är mycket begränsad och EG-domstolen har i princip ingen kompetens alls. I tredje pelarens artikel K 3 (2) finns beslutsformerna som rådet har att välja mellan i sitt rättsliga och inrikes samarbete, nämligen: gemensamma ståndpunkter (joint positions), gemensamma åtgärder (joint actions) och konventioner. Också rekommendationer och yttranden används. De gemensamma ståndpunkterna ska medlemsstaterna hävda inom internationella organisationer och på internationella konferenser. Gemensamma åtgärder får beslutas om unionens mål kan förverkligas bättre genom gemensamt handlande än om medlemsstaterna handlar var för sig. Det är rådet som beslutar om rättsakterna och i princip krävs enhällighet, med undantag för det fallet att rådet kan besluta att åtgärder för att genomföra gemensamma åtgärder ska beslutas med kvalificerad majoritet. Samarbetet inom den tredje pelaren är alltså i princip inte annat än mellanstatligt. Besluten måste för att bli bindande godkännas och även genomföras i enlighet med medlemsländernas nationella lagstiftning. Det senare kommer sig av att medlemsstaterna inte har överlåtit någon normgivningsmakt eller traktatbefogenhet på EU inom dessa samarbetsområden⁴⁰. Av denna anledning beror samarbetet i hög grad av medlemsstaternas eget handlande. Frågan om i vilken utsträckning gemensamma åtgärder är bindande har diskuterats flitigt allt sedan EU-fördraget trädde i kraft, utan att därvid något entydigt svar har kunnat ges. Klart är dock att dessa beslut inte är bindande på samma sätt som förordningar och direktiv i första pelaren, där medlemsländerna har överlämnat beslutskompetens till gemenskapen som sådan. Allmänt anses dock att beslut om gemensamma åtgärder grundar en folkrättslig, eller i alla fall politisk, förpliktelse att verka för att beslut om gemensamma åtgärder förverkligas. Med Amsterdamfördraget har denna osäkerhet lösts genom dess artikel 34. Här stadgas att rådet på initiativ av

⁴⁰ Bortsett från möjligheten att överföra frågor från artikel K 9 till Romfördraget.

kommissionen och medlemsstater får fatta enhälligt beslut om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar genom s.k. rambeslut. Det stadgas att dessa beslut ska vara bindande för medlemsstaterna avseende det resultat som ska uppnås men att medlen för att uppnå detta bestäms på nationell nivå. Det anges uttryckligen att de inte ska ha sådan direkt effekt som direktiv enligt första peklaren kan ges enligt EG-domstolens praxis. Frågan om beslutens bindande karaktär är härmed löst, men vad sedan denna bundenhet innebär ger upphov till nya frågetecken.

4.1.1 Schengensamarbetet

För att främja fri rörlighet för personer inom gemenskapen slöts i juni 1985 det s.k. Schengenavtalet⁴¹. I detta beslutades att personkontrollerna vid de avtalsslutande ländernas gemensamma gränser skulle upphävas senast den 1 januari 1990. För att kompensera den minskade kontrollen som ett borttagande av de inre gränskontrollerna innebar så skulle istället kontrollen av de yttre gränserna förstärkas genom en enhetlig och hög standard, framförallt genom personkontroll. Schengensamarbetet låg fram tills Amsterdamfördraget utanför EU:s ram, då inte alla EU länder accepterat det⁴², och avsåg bara avtalsslutande parters territorium. Med Amsterdamfördraget har nu Schengen infogats i EU:s institutionella ram. Problemet med att alla medlemsstater inte varit villiga att ingå i samarbetet har lösts genom s.k. flexibel integration. Detta innebär att ett närmare samarbete är möjligt mellan två eller flera medlemsländer inom EU:s institutionella ramar, under förutsättning att ett sådant samarbete inte strider mot eller stör samarbetet i EU⁴³. De medlemsstater som väljer att stå utanför samarbetet får observatörsstatus.⁴⁴

⁴¹ Det undertecknades av Frankrike, Tyskland, Belgien, Nederländerna och Luxemburg. Nedan avses med Schengenavtalet även dess gränskonvention och den yttre gränskontrollkonventionen.

⁴² Framförallt Storbritanniens ovilja att avskaffa kontrollerna vid de inre gränserna.

⁴³ Flexibel integration är ingen för Amsterdamfördraget ny uppfinning, utan redan i Maastrichtfördragets artikel K.7 intogs en regel om närmare samarbete, s.k. flexibel integration. Bestämmelsen kom främst till för att i EU-fördraget göra klart att det var möjligt att fortsätta med det s.k. Schengensamarbetet.

⁴⁴ Jareborg och Asp, Svensk Internationell Straffprocessrätt, s 321f.

4.1.2 Europol

I tredje pelaren artikel K.1 p. 9 talas om europeiskt polissamarbete i syfte att bekämpa den gränsöverskridande brottsligheten. Den europeiska polisbyrån, Europol, är EU:s organ för detta polissamarbete. Inrättandet av Europol anses vara ett av de viktigaste instrumenten i strävandena att förverkliga den fria rörligheten inom EU.

Europolkonventionen innebär att Europol inrättas för att verka i det mellanstatliga polisiära samarbetet i EU. Europols främsta uppgift är som kriminalunderrättelseorgan, dvs som en knypunkt för utbyte av information och underrättelser mellan medlemsstaterna. Genom sin verksamhet hoppas man att fler ingripanden mot det man kallar organiserad internationell kriminalitet av allvarligt slag ska ske. Europol kan tas i anspråk när de faktiska omständigheterna visar att det förekommer en brottslig organisation eller struktur som påverkar två eller flera medlemsstater och som med hänsyn till brottslighetens omfattning, svårighetsgrad och konsekvenser gör det nödvändigt med ett gemensamt handlande från medlemsstaternas sida. Som särskilt allvarliga brott betraktas enligt konventionen olaglig narkotikahandel, människohandel, olaglig handel med nukleära och radioaktiva ämnen, handel med stulna fordon och den brottslighet som är förknippad med illegala immigrationsnätverk samt, inom två år från konventionens ikraftträdande, terrorism. Listan över brott för vilka Europol ska ha behörighet kan utökas genom enhälligt beslut av rådet. Utöver detta kan Europol alltid användas mot den penningtvätt som sammanhänger med dessa brott.⁴⁵

4.1.3 Straffrätt

Till stor del hoppas man kunna bekämpa den gränsöverskridande brottsligheten i EU med hjälp av det gemensamma polissamarbetet Europol, men troligen kommer även ökat straffrättsligt och straffprocessrättsligt samarbete att tas i anspråk. Med Maastrichtfördraget gjordes det

⁴⁵ Ds 1997:20, s. 15-21.

straffrättsliga samarbetet formellt till en angelägenhet för medlemsländerna. Det straffrättsliga systemet i formell mening är dock fortfarande i allt väsentligt en nationell angelägenhet. Samarbetet är fortfarande helt mellanstatligt och inte i någon egentlig utsträckning en del av gemenskapsrätten⁴⁶.

Många menar att straffrätten kommer att bli nästa stora område för europeisering och harmonisering. Vad som skulle kunna tala för detta är dels det behov som kan uppkomma vad gäller samarbete med anledning av den framtida europeiska gränslösheten, dels att EU kan komma att bli en effektivare organisation att förhandla fram verk samma rättsliga instrument i än Europarådet, som fram tills på senare år varit den organisation där straffrättsligt samarbete ägt rum. Anledningen till det senare är att Europarådet som tidigare var en relativt liten organisation, bestående av framförallt de västeuropeiska staterna, efter omvälvningarna i Östeuropa, nu består av 40 stater. Bara med Rysslands inträde ökade befolkningsunderlaget med 50%. De skilda rättsliga och kulturella betingelserna inom Europarådet har givetvis också ökat med det större antalet medlemmar. Man ska inte underskatta denna nya situations inverkan på Europarådets förutsättningar att förhandla fram effektiva rättsliga instrument. EU däremot består av just de länder som tidigare utgjorde Europarådet. Departementsrådet Fredrik Wersäll menar att Europarådets roll sannolikt i framtiden kommer att ha sin tyngdpunkt på frågor som rör rättsligt bistånd, demokratibistånd samt frågor rörande mänskliga rättigheter, som ett slags "mini-FN".⁴⁷ Arbetet på en gemensam strafflag, Corpus Iuris, är ett mer konkret exempel på strävandena mot ökad harmonisering av medlemsländernas strafflagar.

Det finns också många kritiker till ökad harmonisering av medlemsländernas straffrätt, framförallt en sådan i större skala. Straffrätten är ett känsligt område. Den brukar betraktas som kanske det yttersta utflödet av statens maktutövning. Av denna anledning kan straffrätten betraktas som

⁴⁶ Det närmaste man kan komma direkt EU-straffrätt är konkurrensrätten där kommissionen kan döma ut böter och har tillgång till straffprocessuella tvångsmedel som husrannsakan och beslag. Även indirekt har EG-rätten stor betydelse för straffrätten t.ex. på jordbruks- och fiskeriområdet.

en påtaglig nationell angelägenhet, grundad på egna kulturella betingelser och egna rättstraditioner, formade under kanske hundratals år. Med detta inte sagt att straffrätten saknar internationella influenser eller internationell betydelse, men att en harmonisering eller ett samarbete i större skala kanske inte är bästa sättet att uppnå unionens mål på.⁴⁸

4.1.4 Amsterdamfördragets ”tredje pelare”

Slutlig lydelse av Amsterdamfördraget antogs av samtliga medlemsstater den 16-17 juni 1997 under toppmötet i Amsterdam. Fördraget undertecknades av medlemsstaternas representanter den 2 oktober 1997 och kan komma att träda i kraft tidigast under 1999. I Sverige ratificerade riksdagen fördraget den 29 april 1998.

Med Amsterdamfördraget kommer den nuvarande tredje pelaren till stor del att förändras och krympa till omfånget. Amsterdamfördraget utgörs av tre delar (A-C) där avdelning VI i del C ska ersätta de nuvarande bestämmelserna i EU-fördragets tredje pelare avdelning VI. Av de nio samarbetsområden som tidigare ingått i tredje pelaren, blir endast tre kvar, övriga förs över till första pelaren. I förslaget till ny artikel K.1, artikel 29, anges att målet för medlemslänternas gemensamma agerande i tredje pelaren ska vara att åstadkomma en hög säkerhetsnivå för medborgarna i ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. Som medel för att uppnå dessa mål anges polissamarbete, tullsamarbete och straffrättsligt samarbete.

Någon mer ingående redogörelse för Amsterdamfördraget kommer ej att ges. Anledningen till detta är dels utrymmesskäl, dels att den gemensamma åtgärden beslutats inom ramen för Maastrichtfördragets tredje pelare, och att det därmed är dessa regler som är tillämpliga på den gemensamma åtgärden.

⁴⁷ SvJT 5-6/97, Fredrik Wersäll, Straffrättsligt samarbete inom Europeiska unionen.

⁴⁸ SvJT årgång 82 4/97, Nils Jareborg och Petter Asp, Kommentar till ordförandeskapets förslag ur straffrättsligt perspektiv.

4.2 DEN GEMENSAMMA ÅTGÄRDEN

I linje med det ökade samarbetet inom EU-fördragets tredje pelare och förverkligandet av den fria rörligheten för personer ligger den gemensamma åtgärd som nyligen antagits av det Europeiska rådet rörande straffbarheten för deltagande i kriminella organisationer. Denna gemensamma åtgärd ska behandlas närmare nedan. Bakgrunden och syftet bakom EU-beslutet är att anta en för medlemsstaterna gemensam strategi avseende deltagande i kriminella organisationer. Man vill uppnå mer överensstämmelse vad gäller medlemsländernas rättsliga förfarande mot sådan delaktighet samt enklare regler för utlämnande av personer åtalade för deltagande i kriminella organisationer till medlemsstater som begär sådan utlämning.

4.2.1 Högnivågruppen

Vid Europeiska rådets möte i Dublin i december 1996 underströk medlemsländernas stats- och regeringschefer vikten av samordnade och konsekventa åtgärder mot den organiserade brottsligheten inom unionen. Rådet beslutade att inrätta en s.k. Högnivågrupp med uppgift att utvärdera ”alla” aspekter på den organiserade brottsligheten och att utarbeta förslag till åtgärder som kunde utgöra basen för EU:s framtida samarbete mot den internationella organiserade brottsligheten. I enlighet med direktiven utarbetade Högnivågruppen en omfattande ”Handlingsplan för bekämpande av den organiserade brottsligheten”⁴⁹ och denna antogs av Europeiska rådet i Amsterdam den 17 juni 1997. Rådet för rättsliga och inrikes frågor fick i uppgift att implementera planen, att utveckla den och rapportera tillbaka till Europeiska rådet i juni 1998.⁵⁰

Högnivågruppens rapport pekar på att brottsligheten alltmer organiserar sig över de nationella gränserna och därvid utnyttjar den fria rörligheten för varor, kapital, tjänster och personer samt drar fördel av tekniska nyheter som t.ex. internet och elektroniska banktjänster. Man framhåller att effektiva

⁴⁹ OJ 97/C 251/01, Action plan to combat organised crime.

⁵⁰ A4-0349/97, s. 10.

medel för att förebygga och undertrycka dessa brottsliga verksamheter endast utvecklas långsamt och nästan alltid ligger steget efter. Högnivågruppen menar att Europa måste ”om det skall kunna utvecklas till ett område med frihet, säkerhet och rättvisa, organisera sig bättre och förse sig med strategiska och taktiska medel för att möta de utmaningar det står inför.”⁵¹ Högnivågruppen betonar också sin övertygelse att kampen mot organiserad brottslighet är ett arbete som aldrig tar slut. Man anser att kampen måste vara ”kompromisslös” men alltid föras med lagliga medel och med iakttagande av rättsstatsprincipen samt principerna för demokrati och de mänskliga rättigheterna.⁵² Högnivågruppens slutsats är att ett sammanhängande och koordinerat handlande är nödvändigt för att på ett strategiskt och effektivt sätt kunna möta de utmaningar man står inför, dvs vikten av rättsligt samarbete lyfts fram.

Förutom en inledande del innehåller handlingsplanen 15 politiska riktlinjer och en detaljerad handlingsplan med 30 konkreta rekommendationer. Handlingsplanen speglar i allt väsentligt de politiska riktlinjerna, men är avsevärt mer detaljerad. Man kan se handlingsplanen mer som ett arbetsprogram. Högnivågruppen rekommenderar Europeiska rådet att anta vissa rekommendationer som sina egna politiska riktlinjer, varav framförallt en är av intresse för detta arbete, nämligen att en gemensam åtgärd bör antas avseende straffbarheten för deltagande i en kriminell organisation⁵³. Vidare uppmanas rådet i rekommendation nr. 17 att skyndsamt anta en gemensam åtgärd med syfte att i varje medlemsstat göra det olagligt för en person som vistas på dess territorium att delta i en kriminell organisation, oavsett var inom unionen organisationen är lokaliserad eller utövar sin brottsliga verksamhet. Som måltidpunkt anförs slutet av 1997. I rekommendation nr. 18 b) anförs att ansvar för juridiska personer som har varit inblandade i organiserad brottslighet också bör införas. Som måltidpunkt anförs slutet av 1998.⁵⁴

⁵¹ OJ 97/C 251/01 s. 1 p1 st 2

⁵² OJ 97/C 251/01, inledning p 1-4, s. 1.

⁵³ OJ 97/C 251/01, politisk riktlinje 1), s. 4.

⁵⁴ OJ 97/C 251/01, del III Detaljerad handlingsplan, rekommendation nr. 17 och 18.

4.2.2 Gemensam åtgärd om straffbarheten för deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater⁵⁵

I det Europeiska rådet har man nu, i enlighet med Högnivågruppens rekommendation, antagit en gemensam åtgärd i syfte att bekämpa allvarlig och organiserad brottslighet. Denna stödjer sig i första hand på Maastrichtfördragets artikel K 3 (2) b), där det stadgas att rådet får besluta om gemensamma åtgärder i den mån unionens mål på grund av den planerade åtgärdens omfattning eller verkningar bättre kan förverkligas genom ett gemensamt handlande än genom att medlemsstaterna handlar var för sig. I den gemensamma åtgärdens ingress hänvisas till Högnivågruppens handlingsplan för bekämpande av den organiserade brottsligheten, och i synnerhet dess rekommendation nr. 17, såsom godkänd av Europeiska Rådet i Amsterdam den 16 och 17 juni 1997.

Rådet anser att vissa former av internationell brottslighet är så allvarlig och utvecklas på ett sådant sätt att det är nödvändigt att stärka samarbetet mellan Europeiska Unionens medlemsstater. Detta samarbete anser man vara av särskild vikt avseende ett antal brott och överträdelser som tas upp särskilt, nämligen: narkotikabrottslighet, människosmuggling, terrorism, konstsmuggling, penningtvätt, allvarlig ekonomisk brottslighet, utpressning, brott mot liv, hälsa, frihet och frid, samt allmänfarliga brott. För att möta de olika typer av hot som medlemsstater konfronteras med anser man det nödvändigt med en gemensam front mot deltagande i kriminella organisationers verksamhet. Medlemsstaterna förbinder sig att säkerställa att de som deltar i kriminella organisationers aktiviteter, i enlighet med vad som överenskommit i den gemensamma åtgärden, på intet sätt ska undkomma utredning och åtal. I förpliktelsen ligger också att

⁵⁵ Communiqué: 2075. Council - Justice and home affairs, 19/03/98 (en), Joint Action on Making it a Criminal Offence to Participate in a Criminal Organization in the Member

medlemsländernas rättsväsende ska samarbeta vid utredning och åtal av sådana överträdelser. Vidare betonas kravet på en opartisk rättegång och respekten för de fundamentala rättigheter som beskrivs i Europakonventionen för mänskliga rättigheter i allmänhet, och de åtgärder som syftar till yttrandefrihet, mötesfrihet och föreningsfrihet i synnerhet, dvs de friheter som kan komma att inskränkas med den gemensamma åtgärden. Åtgärden omfattar totalt sex artiklar.

Artikel 1. I åtgärdens första artikel görs en definition av vad som ska betraktas som en *kriminell organisation*. Som en sådan betraktas en varaktig och strukturerad sammanslutning bestående av mer än två personer. Vidare ska organisationens anhängare begå brott eller andra överträdelser för vilka minst fyra års fängelse kan följa, i syfte att erhålla fördelar, samt genom särskilda metoder dölja eller underlätta brott. Vidare omfattas de brott som tas upp i Europokonventionens artikel 2 och i dess Annex och som enligt ovan kan ge straff om minst fyra års fängelse. Det kanske tål att påpekas att det inte är fråga om en kriminalisering av s.k. kriminella organisationer, utan bara en definition därav, innebärande att kriminella organisationer som sådana inte förbjuds utan fortsätter att vara fullt lagliga. De brott som refereras till i Europokonventionens artikel 2 är enligt dess andra stycke: olaglig narkotikahandel, olaglig handel med nukleära och radioaktiva ämnen, de illegala nätverken för invandring, människohandel, handel med stulna fordon och terrorism.⁵⁶ Det Appendix till Europokonventionen som åtgärden hänser till innefattar en lång lista med brott varav till de viktigaste kan anses höra: mord och grov misshandel, rasism och främlingsfientlighet, människorov, olaga frihetsberövande och tagande av gisslan, organiserade stölder, förskingring och andra former av egendomsbrott, dokumentförfalskning och förfalskning av betalningsmedel, olaglig handel med vapen, mänskliga organ, hotade växt- och djurarter, och hormonsubstanser. Europol är också behörigt att behandla penningtvätt som

States of the European Union. Den följande texten är författarens egen översättning av den gemensamma åtgärden.

hänför sig till denna typ av brottslighet liksom andra brott som hör samman med sådan brottslighet.⁵⁷

Artikel 2. Nu kommer vi in på själva föremålet för kriminalisering. Artikeln börjar med en allmän utfästelse om att medlemsstaterna för att underlätta kampen mot kriminella organisationer förbinder sig att säkerställa att de gärningstyper som beskrivs i artikelns första och andra stycke kommer att bestraffas med effektiva, proportionerliga och övertygande straffrättsliga medel. Det är med andra ord fråga om två gärningstyper, varav den första avser aktivt deltagande i en kriminell organisation medan den andra är vad vi i Sverige skulle beteckna som en stämplingsgärning. Medlemsländerna kan välja att implementera endera eller båda kriminaliseringsförslagen. Det är den första gärningstypen, om aktivt deltagande i kriminella organisationer, som är det för Sverige kontroversiella.

Om kriminalisering av aktivt deltagande i kriminella organisationer stadgas i artikel 2(1). Denna form av deltagande delas i sin tur upp i ytterligare två gärningar, första och andra strecksatsen. Första strecksatsen avser en person som aktivt deltar i en kriminell organisations verksamhet i enlighet med artikel 1, dvs i brott som har ett straff på fyra år eller mer, även om personen i fråga inte deltar i det egentliga utförandet av brottet eller brotten, eller om brottet eller brotten ifråga inte äger rum. Detta handlande ska ske med vetskap om antingen målet med organisationen och dess allmänna kriminella verksamhet, eller den organiserade sammanslutningens avsikt att begå ifrågavarande överträdelser. Det senare gäller även för den andra gärningstypen, dvs andra strecksatsen. Denna skiljer sig emellertid från den första på så vis att aktivt deltagande i organisationens övriga verksamhet, dvs inte det som har med begåendet av brott eller andra överträdelser att göra, med insikt om att detta deltagande kommer att bidra till uppnåendet av organisationens kriminella aktiviteter enligt artikel 1, ska straffbeläggas.

⁵⁶ Ds 1997:20, s. 155f.

⁵⁷ Joi Bay, (1998), s, 13, Ds 1997:20, s. 205f.

Den gemensamma åtgärdens andra förslag till kriminalisering stadgas det om i artikel 2(2). Denna avser en persons beteende som består i en överenskommelse mellan en eller flera personer om att en viss handling ska företas som, om den förverkligades, skulle leda till begåendet av sådana brott eller överträdelser som avses i artikel 1, även om personen i fråga inte tar omedelbar del i det direkta utförandet av handlingen.

Kriminaliseringsförslagen har för avsikt att täcka in tre olika juridiska traditioner: den kontinentala traditionen enligt vilken det är möjligt att bestraffa deltagande i kriminella organisationer, den angloamerikanska som betraktar konspiration som straffbart och enligt vilken ett avtal mellan minst två personer är tillräckligt för åtal och slutligen den skandinaviska modellen med omfattande kriminalisering av medverkan och försök, som är allmän till sin natur och inte specifikt riktad mot kriminella organisationer.⁵⁸

Oavsett vilken av de båda kriminaliseringsformerna som medlemsstaterna väljer att implementera, så ska de ge varandra bästa möjliga assistans med hänsyn till de överträdelser som täcks in av artikeln.

Artikel 3. Denna artikel är ett juridiskt svar på Högnivågruppens rekommendation nummer 18 b), om ansvar för juridiska personer som varit inblandade i organiserad brottslighet. Varje medlemsstat ska säkerställa att juridiska personer kan hållas straffrättsligt, eller på annat sätt, ansvariga för sådana brott som avses i artikel 2 och som begås för den juridiska personens räkning. Detta ska ske i enlighet med förfaranden som ska fastställas i medlemsstatens nationella lagstiftning. Ett sådant ansvar för den juridiska personen ska inte påverka det straffrättsliga ansvaret för de fysiska personer som är gärningsmän eller medbrottslingar vid dessa brott. Varje medlemsstat ska säkerställa att juridiska personer blir bestraffade på ett proportionerligt, effektivt och övertygande sätt och att verkliga och ekonomiska sanktioner åläggs dem.

⁵⁸ Joi Bay, (1998), s. 13f.

Artikel 4. Medlemsländerna åtar sig att säkerställa att den typ av aktivt handlande som beskrivits i artikel 2(1) och 2(2) och som ägt rum på deras territorium blir föremål för åtal. Detta oavsett var organisationen ifråga har sitt säte eller varifrån den företar sina kriminella aktiviteter i landet, eller var brottsaktiviteterna enligt överenskommelsens artikel 2(2) äger rum. Om medlemsländernas jurisdiktion skulle kollidera med varandra avseende deltagande i en kriminell organisation så föreskrivs en samarbetsförpliktelse för inblandade stater att konsultera varandra för att på så vis samordna sitt handlande.

Artikel 4a. Här fastslås att rådets utlämningskonvention av den 26 september 1996 har företräde, både avseende förpliktelser och tolkning, framför den gemensamma åtgärden i fall av en konflikt. Vidare stadgas att ingenting i den gemensamma åtgärden hindrar ett medlemsland från att anta strängare regler än de som föreskrivits i artikel 2. Det är med andra ord fråga om minimiregler.

Artikel 5. Bestämmelsen förpliktar medlemsländerna att, under året som följer den gemensamma åtgärdens ikraftträdande, sammanställa förslag till implementering för granskning av behörig myndighet.

Artikel 6. Slutligen stadgas att den gemensamma åtgärden ska publiceras i Official Journal och att den träder i kraft dagen för dess publicering.

5. Genomgång av svensk rätt med avseende på den gemensamma åtgärden

Under detta kapitel ska redogöras för svensk rätt och framställningen tar utgångspunkt i den gemensamma åtgärden. Handlingsplanen syftar dels till att harmonisera medlemsländernas lagstiftning på så vis att kravet på dubbel straffbarhet inte längre ska hindra lagföring, dels till att komma åt de personer som deltar i brott men inte i brottens direkta utförande. I svensk rätt aktualiseras brott inom ramen för de osjälvständiga brottsformerna samt frågor rörande jurisdiktion. Vidare kan den svenska föreningsfriheten komma att påverkas.

5.1 Brottsbegreppet

I brottsbalkens kapitel 1:1 definieras brott som en gärning som är beskriven enligt denna balk eller i annan lag eller författning och för vilken straff är föreskrivet. Denna brottsdefinition är dock ofullständig då den inte anger alla förutsättningar som ska vara uppfyllda för att ett brott ska föreligga. Att en straffbelagd gärning har förövats är alltså inte tillräckligt för att ett brott ska föreligga. En rad andra brottsförutsättningar av allmän karaktär måste också vara uppfyllda. Att gärningen är belagd med straff är dock en nödvändig förutsättning.

Professor Nils Jareborg har formulerat ett brottsbegrepp som bygger på en uppdelning av brottet i otillåten gärning (rättsstridig gärning) och personligt ansvar (skuld). Den otillåtna gärningen motsvarar brottets objektiva sida och det personliga ansvaret motsvarar brottets subjektiva sida. Den otillåtna gärningen kan sedan i sin tur indelas i fyra nivåer: straffbelagd gärning, gärningskontroll, gärningen strider mot svensk lag och gärningen är inte rättsenlig. Även det personliga ansvaret kan delas upp, nämligen i det allmänna skuldrekvisitet (uppsåt och oaktsamhet) samt att gärningen inte är helt ursäktad. När samtliga nivåer inom otillåten gärning och personligt

ansvar är uppfyllda föreligger brott. Av särskilt intresse för denna framställning, med den gemensamma åtgärden i åtanke, är de osjälvständiga brottsformerna inom ramen för straffbelagd gärning samt straffbuds eventuella nationella eller territoriella begränsningar. Även frågor rörande jurisdiktion, som närmast är av straffprocessuell betydelse kommer att behandlas. Under det personliga ansvaret ska närmare redogöras för det allmänna skuldrekvisitet. Det är dock viktigt att komma ihåg att samtliga nivåer måste vara uppfyllda för att brott ska föreligga.⁵⁹

5.1.1 Osjälvständiga brottsformer

En brottsbeskrivning ställer upp för brottstypen speciella rekvisit som ska vara uppfyllda för att en straffbelagd gärning ska föreligga. Att en gärning är straffbelagd betyder att en konkret handling eller underlåtenhet uppfyller de krav som en viss brottsbeskrivning uppställer. En straffbelagd gärning kan dock föreligga inte bara då en enskild brottsbeskrivning är uppfylld utan även genom att kraven för en osjälvständig brottsform är uppfyllda. Straffbestämmelserna är nämligen ofullständiga på det viset att de inte anger hur långt kriminaliseringen sträcker sig. De osjälvständiga brotstyperna lever dock i symbios med de enskilda straffbelagda gärningstyperna på så vis att brottsbeskrivningarna är förutsatta då man talar om de osjälvständiga brottsformerna. Det finns sex typer av osjälvständiga brottsformer: försök (BrB 23:1), förberedelse (BrB 23:2), stämpling (BrB 23:2), medverkan (BrB 23:4), underlåtenhet att avslöja brott (BrB 23:6) och slutligen underlåtenhet att hindra brott (BrB 23:6).

Den av Europeiska rådet antagna gemensamma åtgärden har framförallt till syfte att straffrättsligt nå de personer som verkar och bidrar till den kriminella organisationens verksamhet, men utan att begå direkta brott. Dessa personer är mycket svåra för polis och rättsväsende att komma åt samtidigt som de är av stor betydelse för den kriminella organisationens verksamhet, större än de som verkar operativt och begår de direkta brotten. De senare har visat sig vara av mindre betydelse för organisationen som

⁵⁹ Jareborg, Straffrättens gärningslära, s. 29ff.

sådan, då de lätt kan bytas ut mot andra. Eftersom den gemensamma åtgärden inte i första hand inriktar sig på gärningsmannen utan på de som på ett eller annat sätt deltar i hans straffbelagda gärning, aktualiserar detta just vissa av de så kallade osjälvständiga brottsformerna. De som i första hand torde aktualiseras är reglerna om medverkan, stämpling, förberedelse samt underlåtenhet att avslöja brott. Dessa brottsformer vänder sig nämligen inte i första hand mot gärningsmannen/gärningsmännen utan mot de som på olika sätt främjar hans gärning eller potentiella gärning. Försök blir av relevans snarare såsom fullbordat brott och riktar sig därmed direkt mot gärningsmannen/männen varmed medverkansbestämmelserna (i strikt mening) normalt aktualiseras för de i den gemensamma åtgärden avsedda personerna.

5.1.1.1 Brott på planeringsstadiet

Det är inte bara fullbordade brott samt försök därtill som är straffbelagda i svensk rätt. Även vissa former av brottsplanering är straffbelagda. Denna kriminalisering är dock begränsad till att avse gärningar som till sin typ är straffvärda med hänsyn till risken för uppkomsten av brott. Många former av förberedelse till brott hålls således utanför det straffbelagda området. Brott på planeringsstadiet kan indelas i två huvudkategorier. Den ena huvudkategorin, benämnd förberedelse till brott, är av materiell natur och avser befattning på visst sätt med pengar som kostnadsersättning eller arvode för brott eller också befattning med föremål som kan utgöra hjälpmedel vid brott. Den andra huvudkategorin, benämnd stämpling till brott, är av immateriell natur, och avser att man sätter sig i förbindelse med andra personer för att förbereda, möjliggöra eller underlåta brott. De båda huvudkategorierna regleras i en gemensam allmän bestämmelse i 23 kap. 2 § BrB. Gemensamt för förberedelse och stämpling är att det inte i brottsbalksbestämmelsen anges i vilka fall de är straffbelagda och därmed när straff ska utdömas. Detta anges istället i slutet av kapitlet till respektive straffstadgande. Även inom specialstraffrätten finns straffstadganden om förberedelse och stämpling med hänvisning till 23 kap. 2 § BrB. En

förändring av den nuvarande bestämmelsen är förmodligen att vänta men detta kommer vi till nedan, efter en redogörelse för gällande rätt.⁶⁰

Ansvar för förberedelsebrott är en relativt sen företeelse, kriminaliseringen infördes för första gången i samband med 1948 års strafflagsrevision. Ansvar för stämplingsbrott har däremot varit en del av svensk rätt sedan 1500-talet. Den lagstiftande makten har alltid haft en beredskap att ingripa när flera personer tillsammans planerat att begå brott, i synnerhet när det har gällt högmålsbrott, brott mot rikets säkerhet och landsförräderi. Syftet med den utvidgning av straffansvaret som blev följden av införandet av en allmän förberedelsebestämmelse vid 1948 års strafflagsreform var att samhället skulle erhålla större möjligheter att ingripa mot svårartad brottslighet på ett tillräckligt tidigt stadium. Till stor del bildades den allmänna förberedelsebestämmelsen genom att man slog samman ett antal äldre särskilda brottstyper av förberedelsekaraktär. Detta tillvägagångssätt förklarar den i sina delar ålderdomliga uppräknningen av hjälpmedel. BrB:s tillkomst år 1962 innebar inte några ändringar i sak av förberedelse- eller stämplingsansvaret. I samband med BrB skildes dock stämpling ut som en särskild form av osjälvständigt brott, tidigare hade den betraktats som en särskild förberedelsehandling.⁶¹

Förberedelse. I BrB 23:2 st 1 definieras vad som avses med förberedelse. Metoden för kriminalisering av förberedelse definieras genom en självständig brottsbeskrivning på väsentligen samma sätt som för de fullbordade brotten, om än med hänvisning till dessa. Med förberedelse avses enligt bestämmelsen att någon ”med uppsåt att utföra eller främja brott, lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för brottet eller ock anskaffar, förfärdigar, lämnar, mottager, förvarar, fortskaffar eller tager annan dylik befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel”. Förberedelsebestämmelsen innehåller självständiga handlingsbeskrivningar

⁶⁰ SOU 1996:185, s. 267.

⁶¹ SOU 1996:185, s. 267f, 280, 288ff, Prop. 1948:80, s. 82f, 87f.

som kan delas in i två olika grupper. Den ena utgörs av gärningar genom vilken någon mottager eller lämnar pengar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brott, den andra av gärningar varigenom någon på bestämt sätt tar befattning med visst uppräknat föremål avsett att användas för utförande av brott. Med ”förlag” avses pengar eller annat av ekonomiskt värde som någon lämnar i förväg för att täcka utgifter som är förknippade med den brottsliga verksamheten. ”Vederlag” är pengar eller annat, t.ex. förmåner, som i förväg lämnas som lön eller arvode för förövande av brott⁶². Ett löfte om belöning utgör inte vederlag. Uppräkningen av hjälpmedel är normerande inte uttömmande. Med uttrycket ”annat sådant hjälpmedel” markeras dock att inte varje i det dagliga bruket använt föremål som kan användas för brott mot person omfattas av bestämmelsen i 23 kap. 2 § BrB.⁶³

På den subjektiva sidan krävs uppsåt att utföra eller främja brott, varmed menas fullbordat brott i gärningsmannaskap. Gärningsmannen ska med andra ord antingen själv ha uppsåt att begå gärningen eller ha kännedom om att annan har uppsåt att begå en sådan gärning. Eventuellt uppsåt är tillräckligt, även om direkt uppsåt annars är det typiska för förberedelsebrottet.⁶⁴

Straffbar förberedelse föreligger inte då faran för brottets fullbordan är så avlägsen i tiden, eller kräver sådana ytterligare åtgärder, att det föreligger ringa fara för att brottet ska komma till stånd. Straffbar förberedelse föreligger heller inte om faran för brottets fullbordan var helt utesluten. Bedömningen påverkas inte av att faran för brottets fullbordan möjligen var utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter. Otjänliga förberedelser är aldrig straffbara enligt svensk rätt. Farebedömningen ska göras vid tidpunkten för företaget av förberedelsegärningen.⁶⁵

Straffminimum för förberedelse är allmänna bötesminimum. Straffmaximum är alltid lägre än för fullbordat brott. Normalt är maximum

⁶² I sammanhanget kan nämnas att ansvar för mutbrott eller bestickning inträder i stället, om förutsättningarna för sådant brott är uppfyllda enligt 17 kap. 7 § eller 20 kap. 2 § BrB.

⁶³ SOU 1996:185, s. 270ff.

⁶⁴ SOU 1996:185, s. 277f.

högst två års fängelse. Om fängelse i minst åtta år kan följa på det fullbordade brottet, får dock denna gräns genombrytas.⁶⁶

Stämpling.⁶⁷ Stämpling är endast undantagsvis straffbelagd i BrB. Liksom förberedelse definieras stämpling genom en beskrivning som har karaktären av en självständig brottsbeskrivning. Med stämpling avses att någon i samråd med annan beslutar en gärning, försöker anstifta någon annan eller åtager eller erbjuder sig att utföra den. Det finns med andra ord tre olika stämplingsgärningar.

Stämpling måste för att vara straffbar ske med uppsåt att det ifrågavarande brottet ska komma till stånd. I det fallet någon försöker anstifta annan till att begå brott krävs direkt uppsåt att brottet ska komma till stånd. I annat fall torde det räcka med eventuellt uppsåt till brott.

Avseende fara för brottets fullbordning samt straff för stämpling råder samma regler som för förberedelse.

Straffansvarsutredningen.⁶⁸ Regeringen tillsatte 1994 en särskild utredare, hovrättsrådet Martin Borgeke, att utreda frågor av allmän straffrättslig karaktär. Utredningen antog namnet Straffansvarsutredningen och den överlämnade sitt betänkande, Straffansvarets gränser, år 1996. Häri föreslås bl.a. ett reformerat förberedelseansvar och ett avskaffande av det nuvarande stämplingsbrottet. Bakgrunden till en förändring av det nuvarande förberedelse- och stämplingsansvaret anges vara att den nuvarande bestämmelsen i 23 kap. 2 § BrB ter sig tämligen föråldrad. Den kasuistiska uppräkningslistan av hjälpmedel anges vara otidsenlig och konsekvenserna av bestämmelsens utformningen leda till ett långt ifrån heltäckande och i många fall slumpmässigt straffansvar. Detta anses vara fallet särskilt för specialstraffrättsliga förberedelsehandlingar och som exempel nämns bl.a. människosmuggling samt förberedelsehandlingar som

⁶⁵ Brottsbalken en kommentar, s. 503ff.

⁶⁶ SOU 1996:185, s. 279.

⁶⁷ Nedan är hämtat ur SOU 1996:185, s.280ff.

⁶⁸ Nedan är hämtat ur SOU 1996:185, s. 293ff.

företas i samband med mer traditionell typ av brottslighet men med hjälp av ny teknologi. Anledningen till att straffansvaret blir slumpmässigt anges bero på att straffvärda förberedelsehandlingar helt enkelt inte faller in under den föråldrade bestämmelsen. Det fullbordade brottet måste inväntas innan man kan gripa in straffrättsligt. Den modernisering som föreslås av utredningen är ett mer generellt och heltäckande ansvar. Den nya utformningen skulle innebära en utvidgning av det straffbara området för förberedelse, vilket utredningen finner befogat om det planerade brottet har ett högt straffvärde. Det anges att det måste vara en klar fördel från brottspreventiv synpunkt om man kan ingripa mot välplanerad och organiserad brottslighet på ett tidigt stadium, redan innan planerna satts i verket. Som exempel nämns bl.a. den mc-relaterade brottsligheten. Vidare pekas på den tekniska utveckling som sker i det nya IT-samhället där ett mer generellt och heltäckande ansvar för förberedelsebrott behövs för att lagstiftning och rättsväsende ska kunna hålla jämna steg med brottsligheten. Förberedelsegärningen enligt utredningens förslag skulle bestå i att någon, med uppsåt att utföra eller främja brott, vidtar planeringsåtgärder, befattar sig med hjälpmedel eller pengar eller vidtar andra förberedande åtgärder som hade varit att bedöma som åtminstone medverkan till brottet för det fall detta hade fullbordats eller utgjort straffbart försök. När faran för brottets fullbordande varit liten presumeras vidare enligt förslaget förberedelsebrottet vara ringa och därmed fritt från ansvar. Termen främja ska ges samma innebörd som enligt medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § BrB. Fortfarande ska uppsåt krävas och samtliga uppsåtsformer bör kunna föranleda ansvar. Med undantag för utpressning, ringa brott, där det föreslås att en särskild straffbestämmelse ska ersätta förberedelseansvaret, så presenteras inga förändringar i det straffbelagda området. Den nuvarande begränsningen om högst två års fängelse för brott med mindre än åtta års fängelse i straffskalan slopas.

Med anledning av det utvidgade straffansvaret för förberedelse föreslås ett avskaffande av brottet stämpling. Den första formen av stämpling, att söka anstifta annan att begå brott, anses närmast automatiskt täckas av den nya

regleringen. De två andra formerna kanske inte täcks i teorin, men däremot i praktiken. Anledningen till detta torde vara att bevissvårigheter omöjliggör ett ingripande innan någon förberedande åtgärd i form av t.ex. hantering av hjälpmedel dvs åtminstone en medverkansgärning företagits.

Om Straffansvarsutredningens förslag kommer att leda till lagstiftning i oförändrat skick är oklart, men troligen är någon form av förändring av bestämmelsen att vänta. Djupare än så här ska vi dock inte gräva i denna fråga. Det kan dock finnas anledning att återknyta till detta avsnitt längre fram i arbetet.

5.1.1.2 Medverkan

Före 1948 års strafflagsrevision. I 1864 års strafflag var bestämmelserna om medverkan utbyggda till ett system av regler om straff för delaktighet i annans brott. Bestämmelserna förutsatte att någon ådrog sig ansvar enligt ett straffbud för att delaktighetsansvar, dvs ansvar för anstiftan eller medhjälp, skulle aktualiseras. De delaktigas ansvar var på detta vis accessoriskt till gärningsmannens ansvar. Den delaktige skulle för ansvar ha handlat med uppsåt att delta i brottet, men behövde inte ha uppsåt till en viss effekt om gärningsbeskrivningen krävde en sådan, t.ex. annans död, men likväl uppsåt till att gärningsmannen skulle företa den handling som sedermera ledde till effekten, t.ex. att avlossa ett skott. Till grund för bestämmelserna låg föreställningen att den delaktige inte själv begått brottet.⁶⁹

Delaktighetsansvaret sådant det var utformat ledde till en rad orimliga konsekvenser. En sådan var att eftersom ansvar för delaktighet byggde på att en gärningsman gjort sig skyldig till brott så kunde inte delaktighetsansvar utdömas om ingen kunde straffas som gärningsman på grund av t.ex. bristande uppsåt eller själslig abnormitet. I hög grad straffvärda handlingar kunde därför gå fria från delaktighetsansvar⁷⁰. Vid 1948 års strafflagsrevision slopades kravet på accessoritet. Det skulle räcka att

⁶⁹ Strahl, Allmän straffrätt i vad angår brotten, s. 241.

huvudgärningen i objektiv mening var att betrakta som brott. Dessutom skulle det inte längre krävas uppsåt i fråga om anstiftares eller medhjälpare medverkan. Var och en av de medverkande blev självständigt straffbar oberoende av om någon annan gjort sig förfallen till ansvar.⁷¹

De ändringar som företogs i medverkansbestämmelserna i samband med tillkomsten av BrB innebar inte några förändringar i sak av medverkansregleringen sådan den utformats vid 1948 års reform.

BrB 23:4 - medverkan. Var och en som uppfyller rekvisiten i ett straffbud, straffbelagd gärning och personligt ansvar, kan dömas som gärningsman enligt desamma. Därutöver anses även fleras delaktighet i brott där ingen enskilt uppfyller samtliga brottsrekvisit för den otillåtna gärningen, men där de delaktiga tillsammans och i samverkan uppfyller brottsrekvisiten i straffbudet kunna leda till att alla delaktiga fälls som gärningsmän i s.k. medgärningsmannaskap. Detta förutsätter dock att alla och envar uppfyller det subjektiva rekvisitet och att gärningen utförs i samverkan. Medgärningsmannaskap kan t.ex. föreligga då flera personer tillsammans misshandlar en person men där det inte kan utredas vem av de delaktiga som orsakat vilken skada eller hur orsaksförloppet i detalj gått till.⁷² Inte bara de som är gärningsmän eller medgärningsmän kan dock fällas till ansvar. Straffansvaret är utvidgat på så vis att även andra som deltagit i den brottsliga gärningen, men som inte självständigt eller i samverkan uppfyller alla de objektiva brottsrekvisiten kan fällas till ansvar enligt straffbudet, fast inte som gärningsmän utan såsom anstiftare eller medhjälpare. Det är de två senare formerna av delaktighet i brott som ska utredas närmare här. Visserligen kan även den som endast perifert deltagit i

⁷⁰ För att avhjälpa denna brist skapade man det s.k. medelbara gärningsmannaskapet, vilket innebar att de delaktiga i vissa fall kunde dömas inte som delaktiga men som gärningsmän.

⁷¹ Strahl, Allmän straffrätt i vad angår brotten, s. 242ff.

⁷² Medgärningsmannaskapet har dock ansetts tveksamt med hänsyn tagen till att straffbestämmelser enligt legalitetsprincipen ska tolkas objektivt. Det kan nämligen göras gällande att straffansvar för gemensamma gärningar utförda i samverkan inte följer direkt av det tillämpliga straffbudet utan att det kräver en utvidgad tolkning av straffbestämmelsen. Den tidigare omtalade Straffansvarsutredningen har behandlat även denna fråga och föreslagit ett införande av en särskild bestämmelse i 23 kap. BrB om medgärningsmannaskap. SOU 1996:185, s. 180ff.

ett brott dömas för ansvar i medgärningsmannaskap om brottet begåtts i samverkan, men med den gemensamma åtgärden i åtanke är det inte i första hand de som direkt begår brotten, om än i perifert medgärningsmannaskap, som man hoppas nå utan snarare de som är delaktiga i form av anstiftan och medhjälp. Det är svårigheterna, främst ur bevishänseende, som leder till att det många gånger kan vara mycket svårt att komma åt just "hjärnorna" bakom brotten medan de direkta gärningsmännen många gånger lättare fångas upp av rättssystemet.

I 23 kap. 4 § BrB stadgas om fleras delaktighet i brott. I paragrafens första stycke föreskrivs att ansvar som i BrB är föreskrivet för viss gärning ska ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Detsamma ska gälla beträffande annan i lag eller författning straffbelagd gärning för vilken fängelse är föreskrivet. I paragrafens andra stycke stadgas att den som inte är att anse som gärningsman ska dömas för anstiftan till brottet om han har förmått annan till utförandet, och annars för medhjälp till det. Vi har alltså i svensk rätt tre medverkansformer: gärningsmannaskap, anstiftan och medhjälp. Det råder en prioritetsordning mellan de tre formerna där gärningsmannaskap har företräde framför de båda andra formerna av medverkan och anstiftan har företräde framför medhjälp. Medverkansansvaret är självständigt, dvs var och en ska bedömas efter det uppsåt som ligger honom till last. Det finns undantag för när medverkansbestämmelsen finner användning, nämligen när något annat följer av vad för särskilda fall är föreskrivet⁷³. I allmänt språkbruk avser medverkande snarast de som på olika sätt främjat en gärning men utan att direkt delta i densamma. Av denna anledning kan det kanske te sig något underligt att det stadgas om gärningsmannaskap i medverkansregeln. Begreppet medverkan i aktuell bestämmelse ska dock tolkas i vid mening och inte i strikt. Detta innebär att även gärningsmannen

⁷³ Här åsyftas inte bara uttryckliga undantagsbestämmelser utan även vad som indirekt kan anses följa av en viss reglering. En särskild reglering av medverkansansvaret förekommer t.ex. i 11 kap. 7 § BrB angående medverkan till mannamån mot borgenär. Som exempel på ett mer indirekt undantag kan nämnas 3 § st 3 Trafikbrottslagen. Ytterligare ett undantag följer av grundsatsen om concursus necessarius. Jareborg, Brottsbalken kap. 23-24 med mera, s. 20, SOU 1996:185, s. 191f.

betraktas som medverkande, och inte bara anstiftaren eller medhjälparen som hade varit fallet om begreppet skulle tolkas i strikt mening.⁷⁴

Grundläggande för medverkansbestämmelsen är att gärningsmannen förövat en straffrättsligt otillåten gärning. Det kan röra sig om fullbordat brott, försök, förberedelse, stämpling, underlåtenhet att avslöja eller hindra brott eller annan medverkansgärning än den som är under bedömning. Medverkansansvaret är enligt dagens utformning avfattat på så vis att varje medverkande är självständigt ansvarig för sin del i uppkomsten av den rättsstridiga gärningen. En viss form av accessoritet lever dock kvar på det viset att huvudgärningen fortfarande sätter den yttre ramen för medverkansansvaret. Straffansvaret för de medverkande är beroende av hur huvudgärningen konstrueras. Varje medverkande ska dock dömas efter sitt uppsåt eller sin oaktsamhet.⁷⁵

Medverkansgärningen ska innebära ett främjande med råd eller dåd av annans rättsstridiga gärning. Med uttrycket ”råd eller dåd” avses att främjandet ska ha skett med fysiska eller psykiska medel⁷⁶. Det finns inte någon entydig uppfattning om vad termen främja i 23 kap. 4 § BrB har för innebörd och räckvidd. I vanligt språkbruk torde främja betyda ett underlättande eller åtminstone en avsikt att underlätta en gärnings utförande. Enighet råder dock om att främja enligt gällande rätt inte kan tolkas så snävt som i allmänt språkbruk, också obehövlig medverkan kan utgöra ett främjande. Enligt den dominerande uppfattningen⁷⁷, som företräds av bl.a. Ivar Strahl, skulle ett främjande täcka även gärningar som inte på något sätt underlättat gärningens utförande, utan tvärtom försvårat det, det avgörande skulle istället vara om man sökt främja gärningen. Det skulle således räcka att främjaren deltagit i tilldragelsen. Med en sådan tolkning av begreppet

⁷⁴ Jareborg, Straffrättens Ansvarslära, s. 105f.

⁷⁵ Jareborg, Straffrättens Ansvarslära, s. 107ff, SOU 1996:185, s. 184ff.

⁷⁶ I NJA 1984 s. 922 ogillades åtalet helt mot en yngling som endast följt med ut ur bilen när några av hans kamrater misshandlade ett par förbipasserande personer, men där det inte befanns styrkt vare sig att misshandeln var planerad i förväg eller att ynglingen genom sin närvaro eller på något annat sätt styrkt kamraterna i deras uppsåt att misshandla.

⁷⁷ En mer restriktiv tolkning företräds av bl.a. Hoflund. Enligt honom skulle ett medverkansansvar kräva att det brottsliga resultatet har gynnsamt påverkats av den medverkandes handlande. Se SOU 1996:185, s. 188.

främja blir medverkansansvaret mycket omfattande. Av praxis framgår att även den som endast obetydligt har bidragit till uppkomsten av huvudgärningen kan drabbas av medverkansansvar. Främjandet ska dock vara uppsåtligt. Den som anser sig motverka gärningen ska inte drabbas av ansvar för medverkan.⁷⁸ Gränsen mellan vad som är att bedöma som straffbar medverkan och straffritt handlande är inte alltid lätt att dra. Enligt den s.k. livets regel föreligger dock en viss begränsning på så vis att den som t.ex. stannar upp och betraktar en misshandel med gillande min inte kan fällas för medverkan. Ett främjande behöver inte vara en medverkan från huvudgärningens början till slut. Det kan äga rum före eller samtidigt med huvudgärningen, men inte efter det att huvudgärningen avslutats.⁷⁹

Sverige har en vidsträckt kriminalisering av medverkan. I praktiken beivras inte medverkan i den omfattning som vore möjlig. Polisens utredningsarbete måste ofta koncentreras på huvudpersonen.

Anstiftan. Som anstiftare anses den som förmår annan till utförandet av en gärning, dvs genom psykisk påverkan orsakar hans gärning. I ordet förmå ligger ett krav på en psykisk kausalitet mellan anstiftanshandlingen och utförandet av gärningen. Anstiftan föreskriver dock inte övertalning eller vilseledande. Anstiftaren behöver alltså inte övervinna något motstånd från gärningsmannens sida. Är medverkan straffbelagd enligt 23 kap. 4 § BrB är även t.ex. anstiftan till anstiftan eller medhjälp kriminaliserad. Ansvar för medanstiftan kan också föreligga. Anstiftan till oaktsamhetsbrott torde vara logiskt möjligt, men knappast förekomma i praktiken.⁸⁰

Medhjälp. För medhjälp fälls den som inte uppfyller kraven för anstiftan. Medhjälp kan vara antingen fysisk eller psykisk till sin natur. Fysisk genom att medhjälparen företar en handling som utövar inflytande på gärningsmannens utförande av gärningen, eller psykisk genom att

⁷⁸ Strahl, Allmän straffrätt i vad angår brotten, s. 251ff.

⁷⁹ SOU 1996:185, s. 189f.

medhjälparen genom råd eller på annat vis uppmuntrar annan att utföra en gärning.⁸¹

5.1.1.3 Underlåtenhet att avslöja eller hindra brott

Underlåtenhet att göra något visst är under vissa förutsättningar straffbelagt i Sverige. Ibland sker detta genom att det i straffbudet föreskrivs att underlåtelse att göra något visst leder till straff (äkta underlåtenhetsbrott)⁸², ibland sker straffbeläggandet indirekt genom att det i straffbudet används ord som i praktiken måste innefatta en underlåtenhet (oäkta underlåtenhetsbrott)⁸³. Utöver detta har i en allmän bestämmelse i 23 kap. 6 § BrB underlåtenhet att avslöja eller hindra brott straffbelagts.

Underlåtenhet att avslöja brott. Det finns inte någon generell skyldighet att avslöja brott. Sådan föreligger bara om det särskilt föreskrivits och förutsättningarna i övrigt enligt 23 kap. 6 § första stycket BrB är uppfyllda. Lagrummet fick sin nuvarande avfattning vid 1948 års strafflagsrevision, med undantag för första styckets andra mening som tillades vid BrB:s tillkomst. Underlåtenhet att avslöja brott betraktas som en särskild form av medverkan till brott, som s.k. negativ eller passiv medverkan. Den underlåtande anses som delaktig i det brott han inte avslöjat. Av denna anledning är bestämmelsen placerad i anslutning till medverksansbestämmelsen. Även innan strafflagsrevisionen betraktade man underlåtenhet att upptäcka brott som en form av negativ delaktighet i brott. I 23 kap. 6 § första stycket BrB stadgas att om någon underlåter att i tid anmäla eller eljest avslöja brott som är å färde, när det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste, ska han när särskilt stadgande därom givits dömas för underlåtenhet att avslöja brottet. Särskilt stadgande om underlåtenhet att avslöja brott finns vid ett förhållandevis litet antal

⁸⁰ Jareborg, Brottsbalken kap. 23-24 med mera, s. 29, SOU 1996:185, s. 192.

⁸¹ Jareborg, Brottsbalken kap. 23-24 med mera, s. 29f, SOU 1996:185, s. 192f.

⁸² Så är fallet avseende t.ex. brottet fyndförseelse enligt 10 kap. 8 § BrB. Enligt denna bestämmelse föreligger en skyldighet att tillkännagiva hittegoods eller annans sak som man av misstag eller tillfällighet fått i besittning. Underlåter man att fullgöra denna förpliktelse döms man för fyndförseelse.

brott, varav samtliga är allvarliga. Bestämmelsen gäller även för specialstraffrättsliga brott om särskilt stadgande därom givits. Skyldigheten avser endast fall av gärningsmannaskap. Vad som ska avslöjas är ”brott som är å färde”. Med undantag för de perdurerande brotten innebär detta att brott som kommit till fullbordan i regel inte längre är ”å färde”. Det föreligger alltså ingen lagstadgad skyldighet att avslöja redan begångna brott. Lagen innebär med andra ord ingen uppmaning till angiveri. En annan sak är att brottet inte behöver ha fullbordats, det är tillräckligt att försök, förberedelse eller stämpling ägt rum, om gärningen är straffbar på ett sådant stadium. I allmänhet krävs uppsåt, det finns dock vissa uttryckliga bestämmelser där det räcker med oaktsamhet för straffansvar⁸⁴. Det är tillräckligt med eventuellt uppsåt. Frågan om straff ska bedömas efter de grunder som angivits i 23:5 BrB. Härav följer bl.a. att straff i ringa fall ska bortfalla.⁸⁵ Straffansvarsutredningen föreslår en del förändringar av bestämmelsen. Man föreslår bl.a. att straffansvaret ska avse straffbelagda gärningar och inte brott samt att även medverkansgärningar ska omfattas av bestämmelsen. Dessutom föreslås att straffansvaret utvidgas till att omfatta bl.a. våldtäkt.⁸⁶

Underlåtenhet att hindra brott. Någon generell skyldighet att hindra brott finns inte enligt svensk lag. Bara i de fall som stadgas i 23 kap. 6 § andra stycket BrB kan straff för underlåtenhet att hindra brott utdömas. Sådant straffansvar har bara ålagts en mycket begränsad krets, nämligen föräldrar, andra uppfostrare eller förmyndare. Den som ska hindras från brott, ska stå under deras vårdnad eller lydnad. Bestämmelsen gäller även inom specialstraffrätten. Bestämmelsen ska inte redogöras närmare för.

⁸³ Så är fallet avseende t.ex. hemfridsbrott i 4 kap. 6 § första stycket BrB. Underlåtenhet att lämna någons bostad efter att ha blivit ombedd att gå kan leda till brott.

⁸⁴ Som exempel på det senare kan nämnas att högförräderi och spioneri i 19 kap. BrB.

⁸⁵ SOU 1996:185, s. 311ff., Brottsbalk en kommentar, s. 557ff.

⁸⁶ SOU 1996:185, s. 311ff.

5.1.2 Straffbuds geografiska tillämpningsområde samt kravet på dubbel straffbarhet

Nationella och territoriella begränsningar. En förutsättning för att en gärning ska vara otillåten är att den strider mot svensk lag. För att avgöra det senare är det ibland av betydelse var en viss gärning förövats. Straffbudet kan vara nationellt begränsade och så tillvida ej tillämpliga på gärningar företagna utanför landets gränser. Andra straffbud har emellertid inte denna begränsning och gärningar företagna utanför Sveriges territorium kan så tillvida också utgöra brott mot svensk lag. När det gäller att avgöra om ett svenskt straffbuds tillämpningsområde är nationellt begränsat eller ej kan man finna vägledning i straffbudets skyddsintresse, detta ska vi dock inte gå djupare in på här. Vi kan nöja oss med att konstatera att avseende brottsbalksbrotten utgångspunkten är den att de är universellt tillämpliga. Det rör sig i huvudsak om gärningar som allmänt anses moraliskt förkastliga och som är belagda med straff världen över, alltså inte om gärningar som kriminaliserats för att skydda specifikt svenska intressen. Oavsett i vilket land gärningarna förövas så är svensk strafflag tillämplig. Vad gäller specialstraffrättsliga brott råder en omvänd presumtion: gärningar utgör brott bara om de förövats på svenskt territorium. Det finns dock åtskilliga undantag från denna huvudprincip.⁸⁷

Kravet på dubbel straffbarhet. I 2 kap. BrB stadgas om tillämpligheten av svensk lag. Reglerna är närmast processuella och handlar om när svensk domstol är behörig att döma för brott enligt svensk lag. Svensk domstol kan inte döma efter utländsk strafflag⁸⁸. Med undantag för kravet på dubbel straffbarhet ska vi här inte gå närmare in på jurisdiktionsreglerna. Kravet på dubbel straffbarhet betyder att en gärning samtidigt ska utgöra ett brott enligt två staters lagstiftning för att grunda

⁸⁷ Jareborg, Straffrättens gärningslära, s. 146, 148ff.

behörighet för svensk domstol. Kravet aktualiseras endast i fall då en gärning företagits utanför svenskt territorium. Kravet på dubbel straffbarhet finner man i t.ex. BrB 2:2 st 2, i den allmänna utlämningslagens 1, 4 §§, i lagföringslagen 6 § och i samtliga utlämningsavtal Sverige slutit. Kravet på dubbel straffbarhet kan dock ha något varierande funktion och innehåll i olika lagar.

Det finns olika skäl bakom den dubbla straffbarheten. Som exempel på det senare kan nämnas den straffrättsliga legalitetsprincipen, den folkrättsliga non-interventionsprincipen samt respekt för individen och dennes rättigheter. Som ytterligare ett skäl till stöd för kravet på dubbel straffbarhet kan anföras att kriminalisering inte sällan har sin grund i skilda samhällsproblem. Kravet på dubbel straffbarhet fungerar allra bäst i de fall då samhällsförhållandena är likartade i den ansökande och den anmodade staten. Såvitt gäller utlämningar har ett krav på dubbel straffbarhet funnits sedan 1957 och beträffande svenska medborgare sedan 1972.⁸⁹

För att kravet på dubbel straffbarhet ska vara uppfyllt räcker det med att den svenska och utländska lagen täcker varandra precis på den punkt som gärningen utgör. Det spelar ingen roll om gärningen faller under olika brottsrubriceringar. Det krävs dock att gärningen är straffbelagd och inte bara förvaltningsrättsligt sanktionerad på gärningsorten. Det räcker dock inte med att gärningen är straffbelagd på gärningsorten den ska också rent faktiskt vara straffbar, straffbar in concreto, till skillnad från in abstracto. Såväl subjektiva som objektiva ansvarsfrihetsgrunder ska beaktas. Vidare följer av den s.k. lex mitior-grundsatsen⁹⁰ att svensk domstol inte får döma till strängare straff än vad som kan följa enligt lagen på gärningsorten.⁹¹

5.1.3 Personligt ansvar - skuldprincipen

⁸⁸ Innehållet i utländsk lagstiftning kan emellertid under vissa förutsättningar komma att beaktas.

⁸⁹ Jareborg och Asp, Svensk Internationell Straffprocessrätt, s. 42-49.

⁹⁰ BrB 2:2 st 3.

Historik. På ättesamhällets tid var det ett kollektiv, ätten, som var det centrala rättssubjektet, inte individen. Individen hade sin ställning som medlem i en ätt såvida han inte var träl som i princip betraktades som egendom utan egen rättskapacitet. Ätten gav individen skydd och när någon utsattes för en oförrätt betraktades det som en kränkning av inte endast den enskilde utan av hela den ätt som denne var knuten till. Kravet på upprättelse angick hela ätten. Den som svarat för kränkningen ansågs inte heller som ensam ansvarig utan ansvaret vilade på den ätt som denne var knuten till. Det var egentligen först under slutet av 1800-talet som principen att enskilda individer kunde åtalas och dömas för brott etablerades mera fast. Detta hängde samman med att botsystemet avskaffades genom 1864 års strafflag⁹². Först härigenom skapades förutsättningarna för ett fullt genomslag av den skuldorientering av straffrätten som i större omfattning började göra sig gällande under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet.⁹³ Dessförinnan var straffrätten effektorienterad snarare än skuldorienterad. Konsekvensen härav var att ansvar utdömdes efter den effekt som åstadkommits snarare än gärningsmannens skuld. Om alltså följden av en gärningsmans handlande blev betydligt allvarligare än vad han avsett så fick han likväl en strängare bestraffning. Detta innebar t.ex. att den som med skuld förövade ett brott också fick ta ansvar för olyckshändelser som låg utanför hans kontroll, men som orsakades av brottet.⁹⁴

Redan i den romerska rätten utvecklades olika skuldformer. Begreppet *dolus* användes för att beteckna brottslig vilja. Någon mer strukturerad skuldlära utvecklades emellertid inte inom den romerska rätten. I den kanoniska rätten utvecklades däremot en mera utvecklad skuldlära. Det är denna vårt nutida straffrättsliga skuldbegrepp, med dess uppdelning i skuldformerna uppsåt och oaktsamhet till stor del härrör från. Ett mycket stort inflytande kommer även från 1800-talets tyska rättsvetenskap. Denna försökte skapa en mera

⁹¹ Jareborg och Asp, Svensk Internationell Straffprocessrätt, s. 124ff.

⁹² Istället för bot som delades mellan det allmänna och den skadelidande fick vi böter som tillföll staten och skadestånd som utgick till den skadelidande.

⁹³ SOU 1997:127, s. 96f.

⁹⁴ Jareborg, Brotten I, s. 19.

preciserad systematik för behandlingen av uppsåtet, bl.a. för att försöka begränsa de fall som skulle bedömas som uppsåtliga.⁹⁵

Personligt ansvar idag. För att ett brott ska föreligga enligt svensk lag räcker det inte att en rättsstridig gärning företagits, det krävs även att gärningsmannen kan åläggas personligt ansvar (skuld) för gärningen ifråga. Utgångspunkten är att en person inte bör anses ansvarig för brott om han inte kunde rätta sig efter lagen, den s.k. konformitetsprincipen. Det är ett fundamentalt krav att gärningsmannen kan klandras för att han företog gärningen. I svensk rätt finns det två former av personligt ansvar: uppsåt (dolus) och oaktsamhet (culpa). Det finns tre typer av uppsåt: direkt, indirekt och eventuellt uppsåt. Oaktsamhet kan uppdelas i medveten och omedveten culpa. I 1 kap. 2 § st 1 BrB stadgas att en gärning ska, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast då den begås uppsåtligt. Oaktsamma brott är, enligt BrB och specialstraffrätten, straffbara endast om det är särskilt föreskrivet.⁹⁶

Med uppsåt förstås att någon handlar med vett och vilja, där det förra avser kännedom om sakförhållandena och det senare är närmast synonymt med handlingsskäl. För att begå en uppsåtlig gärning krävs det att gärningsmannen förstår vad han gör. Det är nämligen detta som avgör om uppsåt föreligger. Däremot behöver han inte förstå att vad han gör är otillåtet och straffbart. Det finns ingen lagstiftning som närmare definierar innebörden av uppsåt, utan det nuvarande uppsåtsrekvisitet har vuxit fram genom en växelverkan mellan doktrin och rättspraxis. Det är en i allra högsta grad teoretisk konstruktion som i många fall, i synnerhet avseende det eventuella uppsåtet, kan vara svårt att tillämpa i praktiken.⁹⁷

Enligt den s.k. täckningsprincipen ska uppsåtet eller oaktsamheten täcka rekvisiten för en rättsstridig gärning och ingen omständighet som gör gärningen tillåten får föreligga. En jämförelse ska göras mellan det verkliga händelseförloppet och det av gärningsmannen föreställda händelseförloppet

⁹⁵ SOU 1996:185, s. 102f.

⁹⁶ Jareborg, Brotten I, s. 19.

för att på så vis avgöra om dessa i tillräcklig grad korresponderar med varandra. Det ska röra sig om samma rättsstridiga gärning enligt båda händelseförloppen, annars föreligger bristande täckning. Fullständig kongruens krävs dock ej för att täckning ska föreligga. Vad som i varje enskilt fall ska vara täckt beror på brottsförutsättningarna enligt de enskilda straffbestämmelserna.⁹⁸

5.2 Föreningsfrihet

Den svenska föreningsfriheten garanterar varje deltagande i en förening, aktivt som passivt, varpå en kriminalisering av aktivt deltagande i kriminella organisationer skulle komma i omedelbar konflikt med denna frihet. Av denna anledning kan en djupare redogörelse för föreningsfriheten tyckas vara på sin plats.

Bakgrund. Föreningsfriheten är en av Sveriges författnings grundläggande fri- och rättigheter. Framväxten av den moderna föreningsfriheten i Sverige har daterats till senare hälften av 1800-talet. Dessförinnan intog staten en mer negativ hållning till olika slag av föreningar. Framväxten av den fria föreningsrörelsen anses av många ha varit av avgörande betydelse för demokratins insteg och förankring i Sverige. Denna historiska och folkliga förankring som föreningsfriheten har är förmodligen anledningen till att Sverige, som ju annars kan betraktas som ett i internationell jämförelse genomreglerat land, saknar lagstiftning om ideella föreningar. Vid flera tillfällen har dock försök gjorts att genom lagstiftning reglera deras civilrättsliga förhållanden. Att det inte har lyckats beror framförallt på motstånd från fackföreningarnas sida, där man fruktat att lagstiftning skulle betyda en tvångströja på föreningarna.⁹⁹

⁹⁷ SOU 1996:185, s. 83.

⁹⁸ SOU 1996:185, s. 87f.

⁹⁹ Nial, Johansson, Svensk associationsrätt, s. 28f, SOU 1991:75, s. 106f.

RF 2:1 – rätten att sammansluta sig för enskilda och allmänna ändamål. Regeringsformen tillhör en av Sveriges fyra grundlagar¹⁰⁰. I dess första kapitel framgår de bärande principer på vilka det svenska statskicket vilar. En av dessa, som anses fundamental för demokratin, är fri åsiktsbildning. Principen innebär en garanterad rätt, med få begränsningar, för den enskilde individen att hysa vilka åsikter som helst, att sprida dem och att försöka övertyga andra om dess riktighet. Den fria åsiktsbildningen anses till stor del rymma de politiska fri- och rättigheterna, däribland föreningsfriheten.¹⁰¹

Föreningsfriheten gäller för alla sammanslutningar utan gradering med hänsyn till deras syften eller form. Detta innebär att inte bara juridiska personer utan även sammanslutningar som inte är självständiga rättssubjekt skyddas. Professor Carl Hemström har kallat de senare för ”sociala organisationer”. Med detta avses att de använder sig av föreningsliknande former men utan att kraven för en ideell förening är uppfyllda. Som exempel på sådana sociala organisationer nämns syjuntor, bridgeklubbar m.fl. De åtnjuter alltså föreningsfrihet, men är icke rättskapabla sammanslutningar. För att åtnjuta föreningsfrihet krävs det dock att det rör sig om i grunden lovlig verksamhet, förbjuden verksamhet blir inte mindre olovlig för att den drivs i organiserad form. Det är inte bara bildandet som omfattas av föreningsfriheten, då en så begränsad rätt skulle knappast fylla något syfte. Den omfattar även friheten att verka gemensamt, dvs att delta aktivt och passivt, inom ramen för en sammanslutning.¹⁰²

Avsikten med föreningsfriheten är att ge medborgarna vidsträckta möjligheter att sluta sig samman för att gemensamt verka i olika syften. Den

¹⁰⁰ Sverige har fyra grundlagar: regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Fram tills 1975 var även riksdagsordningen en grundlag, det är den inte idag, men fortfarande kvarstår speciella ändringsregler.

¹⁰¹ Holmberg, Stjernquist, Vår författning, s. 48f. Sverige har också internationella åtaganden avseende respekten för föreningsfriheten. Detta gäller i första hand föreningsfriheten såsom garanterad i Europakonventionen, men även avseende den i FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Den svenska föreningsfriheten såsom garanterad i Regeringsformen torde dock vara svårare att inskränka än båda de internationella. Av denna anledning kommer de båda senare inte att diskuteras vidare.

¹⁰² Prop. 1975/76:209, s. 14, 144, Hemström: Organisationernas rättsliga ställning, s. 20.

långtgående friheten motiveras av att det knappast är möjligt att göra skillnad mellan olika legitima syften beroende på vilken grad av betydelse dessa kan ha för den fria åsiktsbildningen i samhället.¹⁰³

Av 2 kap. 12 § Regeringsformen framgår att föreningsfriheten inte är någon orubblig rättighet utan går att inskränka i lag.¹⁰⁴ Rätten till inskränkning är dock starkt kringskuren. Begränsning får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Vidare får en inskränkning aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Begränsning får heller inte ske enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. Endast om något av inskränkningssändamålen i 2 kap. 14 § st 2 Regeringsformen föreligger får begränsning ske. Som legitimerande inskränkningsskäl anges sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung. Det förra av de två inskränkningssändamålen syftar på bestämmelsen om olovlig kårverksamhet i 18 kap. 4 § BrB, som är det hittills enda exemplet i svensk rätt på kriminalisering av bildande eller deltagande i en sammanslutning. Som inskränkningar i föreningsfriheten räknas emellertid inte vissa formkrav och andra mer neutrala rättsliga regleringar. Sådana har till funktion att ange de rättsliga ramar som de som vill begagna en särskild juridisk konstruktion som innebär särskilda fördelar i form av ansvarighetsbegränsningar, minoritetsskydd m.m. har att hålla sig

¹⁰³ Holmberg, Stjernqvist: Grundlagarna, s. 77, Prop. 1975/76:209, s. 112.

¹⁰⁴ Orubbliga rättigheter är sådana som inte kan inskränkas annat än genom grundlagsändring, t.ex. religionsfriheten. Föreningsfriheten kan dock inte inskränkas hur som helst, det krävs ett kvalificerat förfarande. Inskränkning i föreningsfriheten förutsätter två beslut av riksdagen med ett års mellanrum eller också ett beslut fattat med kvalificerad majoritet. Skyddsmekanismen utlöses dock bara om minst tio riksdagsledamöter yrkar det. Sker inte detta kan således beslutet fattas på en gång med enkel majoritet. Huvudtanken i förstärkningen är att det i alla de fall som inte är uppenbara eller oomstridda ska finnas tid för upplysning och debatt, innan en inskränkning beslutas. Holmberg, Stjernqvist: Vår Författning, s. 69f.

till. Rätten till begränsningar i föreningsfriheten är alltså starkt kringskuren.
Alla andra inskränkningar kräver grundlagsändring.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Prop. 1975/76:209, s. 112f. Det senaste går även att läsa i Grundlagarna av Holmberg och Stjernqvist på s. 78.

6. Analys - den gemensamma åtgärdens förenlighet med svensk lag

Gemensamma åtgärder tas inom ramen för det mellanstatliga samarbetet i EU och inte inom ramen för det överstatliga samarbetet i EG. Detta innebär att, liksom är fallet med andra folkrättsliga förpliktelser, medlemsstaterna aldrig kan "tvingas" genomföra ett internationellt åtagande och häri ligger en del av dess svaghet.¹⁰⁶ Medlemsstaterna har dock vad man kan kalla en politisk förpliktelse att uppfylla de gemensamma åtgärder som fattas av Europeiska rådet. Detta torde syfta till uppfyllelse av målet med de antagna gemensamma åtgärderna eftersom sådana rättsakter varken har direkt verkan eller kan ges direkt effekt utan ska implementeras med nationell rätt. I detta arbete förutsätts att Sverige har för avsikt att leva upp till sina åtaganden inom ramen för EU samarbetet. Eftersom tredjepelar-samarbetet är mellanstatligt och Sverige har en dualistisk rättstradition måste den gemensamma åtgärden för att bli gällande i Sverige implementeras i svensk rätt. Nedan ska vi se närmare på åtgärdens förenlighet med svensk rätt.

6.1 Särskilt allvarliga brott

Den gemensamma åtgärden. I ingressen till den gemensamma åtgärden nämns ett antal brott som Europeiska rådet ser särskilt allvarligt på och som man med den tilltänkta kriminaliseringen hoppas kunna bekämpa mer effektivt. De brott som tas upp särskilt är: narkotikabrottslighet, människosmuggling, terrorism, konstsmuggling, penningtvätt, allvarlig

¹⁰⁶ Beslut inom EG kan fattas med kvalificerad majoritet. Detta innebär att medlemsländer måste acceptera majoritetens vilja. Om ett medlemsland bestämmer sig för att inte fullfölja det beslut som fattats kan kommissionen eller annan medlemsstat stämma landet inför den gemensamma domstolen, se artikel 169 och 170 i Romfördraget. Om landet emellertid vägrar att följa även domstolens utslag kan kommissionen väcka fullgörrelsetalan enligt artikel 171 p. 2 Romfördraget. Landet kan dömas till penningstraff. Här tar emellertid

ekonomisk brottslighet, utpressning, brott mot liv, hälsa, frihet och frid samt allmänfarliga brott. Det stadgas dock inte att den gemensamma åtgärden ska omfatta dessa brott, det är bara ett gemensamt målsättningsstadgande. De brott som mer direkt omfattas av den gemensamma åtgärden kan variera från medlemsland till medlemsland. Av den gemensamma åtgärdens första artikel följer nämligen att bara brott på vilka minst fyra års fängelse kan följa ska omfattas. Eftersom kriminalisering liksom straffskalor kan variera mellan medlemsländerna kommer olika brott att omfattas i olika länder. Generellt kan emellertid sägas att det mellan medlemsländerna på grund av bl.a. ett gemensamt kulturarv, olika former av internationellt samarbete och EG:s tidigare harmoniseringssträvanden, föreligger endast relativt marginella skillnader avseende vad som är kriminaliserat. Vad däremot gäller reglerna om sanktioner och påföljdsbestämning är skillnaderna större. Exempelvis finns det stora skillnader vad gäller användandet av och längden på fängelsestraff.¹⁰⁷

Svensk lag. De gärningar man i den gemensamma åtgärden räknar upp och betraktar som särskilt allvarliga brott är inte bindande för medlemsstaterna på så vis att man måste kriminalisera dem eller höja straffskalan till minst fyra års fängelse. Som ovan nämnts kan de brott som omfattas av den gemensamma åtgärden komma att variera mellan medlemsländerna. Om man emellertid betänker att ett av syftena bakom åtgärden, i enlighet med dess ingress, är att bekämpa just vissa former av brottslighet så förefaller det emellertid underligt om inte medlemsländerna åtminstone indirekt torde vara skyldiga att anpassa sin inhemska lagstiftning på så vis att i alla fall flertalet av de brott som betraktas som särskilt allvarliga också i realiteten kommer att omfattas. I annat fall skulle hela syftet bakom den gemensamma åtgärden förfelas, då den gemensamma åtgärden i länder utan fyra års fängelse i straffskalan för åsyftade brott skulle

”tvånget” slut. Om medlemslandet inte betalar och fullgör så finns det inte mer att göra. Det är mao fråga om ett modifierat tvång att följa majoritetens vilja.

¹⁰⁷ SvJT årgång 82 4/97, Nils Jareborg och Petter Asp, Kommentar till ordförandeskapets förslag ur straffrättsligt perspektiv.

bli ett värdelöst instrument. Av denna anledning ska vi se närmare på dessa brotts motsvarighet i svensk lag och finna ut huruvida de betraktas som allvarliga i den gemensamma åtgärdens mening, dvs om de har fängelse över fyra år i straffskalan.

1. *Narkotikabrottslighet*: Särskilda straffbestämmelser för förfaranden med narkotika finns i Narkotikastrafflagen (1968:64) och Lag (1960:418) om straff för varusmuggling. I narkotikastrafflagen (NSL) kriminaliseras med vissa begränsningar överlåtelse, framställning, förvärv, särskilda kvalificerade befattningar, vissa åtgärder som är ägnade att främja narkotikahandel samt innehav, bruk eller annan befattning med narkotika. Endast grovt narkotikabrott enligt NSL 3 § har fyra års fängelse i straffskalan. Varusmuggling av narkotika beivras med stöd av VSL. Endast för grov varusmuggling av narkotika kan enligt VSL 3 § straff om fyra års fängelse eller mer utdömas. Grovt narkotikabrott är kriminaliserat även på förberedelse- och stämplingsstadiet enligt NSL 4 §, även medverkan till grovt brott är kriminaliserat enligt NSL 5 §.
2. *Människosmuggling*: Förfarandet innebär att utlänningars önskan att resa till Sverige för att vid ankomsten söka uppehållstillstånd utnyttjas i vinningssyfte. Som huvudregel är det inte förbjudet att hjälpa någon att komma till den svenska gränsen för att här ansöka om exempelvis uppehållstillstånd. Bestämmelsen i 10 kap. 5 § UtIL¹⁰⁸ tar sikte på de som profiterar på sådan verksamhet och bedriver den i organiserad form. Den som inte kan övertygas om brott enligt 5 § i allmänhet kan dömas för hjälp till illegal inresa enligt 10 kap. 2a § UtIL under förutsättning att de som transporteras verkligen tar sig in i landet vid sidan av en passkontroll. Straffskalor med fyra års fängelse finns emellertid inte för dessa brott.¹⁰⁹
3. *Terrorism*: I Sverige finns ingen specifik kriminalisering av terrorism, det är ett begrepp som kan innefatta en mängd olika brott, allt från

¹⁰⁸ Utlänningslag (1989:529).

¹⁰⁹ Ds 1993:25, s. 17ff.

narkotikabrottslighet till mord och kidnappning. Det som särskiljer terroristen från andra brottslingar är att han har ideologiska syften bakom sina handlingar. Hans verksamhets primära syfte är att på ett eller annat sätt, med odemokratiska metoder, ofta våldsmetoder, öva inflytande på staten. Det är omöjligt att uttömmande räkna upp alla de brottsliga gärningar terrorister kan tänkas begå för att nå sina syften. Här ska endast nämnas de som på ett eller annat sätt mer direkt riktar sig mot staten. I 18 kap. BrB stadgas om de s.k. högmålsbrotten. Relevanta brott med 4 års fängelse i straffskalan är: 1 § uppror samt ringa sådant brott, 3 § väpnat hot mot laglig ordning och 5 § brott mot medborgerlig frihet. Försök, förberedelse eller stämpling till uppror eller väpnat hot mot laglig ordning samt för underlåtenhet att avslöja sådant brott är kriminaliserat enligt 18 kap. 7 § BrB.

4. *Konstsmuggling*: I Sverige finns ingen specifik kriminalisering av konstsmuggling, utan de olika brottsliga gärningar som kan tänkas innefattas vid konstsmuggling får delas upp och bedömas var för sig. Det brukar börja med en stöld och sluta med försäljning (häleri). För grov stöld kan enligt 8 kap. 4 § BrB dömas till högst 6 års fängelse. Också för grovt häleri gäller enligt 9 kap. 6 § BrB en straffskala om max 6 års fängelse. Förberedelse till grov stöld är kriminaliserat enligt 8 kap. 12 § BrB.
5. *Penningtvätt*: Med penningtvätt förstås åtgärder i syfte att dölja eller omsätta vinning från brottslig verksamhet. Statsmakterna har hittills i huvudsak försökt bemästra penningtvätt på två sätt. Till att börja med skärptes hälerilagstiftningen 1991 och därefter kom år 1993 lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt. Det föreligger en dualism på området, nämligen den straffrättsligt betonade delen av penningtvätt som regleras genom bl.a. hälerilagstiftningen och den mer preventivt och administrativt inriktade som återfinns i PTL. PTL avser att motverka överträdelser av lindrigare art. Något särskilt straffansvar finns inte för den som bryter mot PTL:s bestämmelser. För grovt häleri kan dömas till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Inget straffansvar för häleri

föreligger inom ramen för de osjälvständiga brottsformerna. År 1995 tillsattes den s.k. Penningtvätsutredningen som år 1997 bland annat presenterade i ett betänkande, *Bekämpande av penningtvätt, en kriminalisering av penningtvätt genom en specialstraffrättslig regel*. Straffskalan föreslogs gå från böter till fängelse i högst sex år.¹¹⁰

6. *Allvarlig ekonomisk brottslighet*: I Sverige finns ingen specifik kriminalisering av (allvarlig) ekonomisk brottslighet. De brott eller andra överträdelser som kan aktualiseras beror till stor del på hur man väljer att definiera fenomenet ekonomisk brottslighet. En erkänd, naturlig och odramatisk definition av ekonomisk brottslighet presenteras av professor Per-Ole Träskman. Med utgångspunkt i hans definition ska vi se närmare på några av de brott som i svensk lag kan aktualiseras och som har ett straffvärde om fyra års fängelse eller mer. Träskman grupperar de aktuella brotten utifrån de persongrupper de kränker: delägare, borgenärer, anställda, kunder/konsumenter, konkurrenter, miljön och det egna företaget.¹¹¹ Som exempel på brott med fyra års fängelse eller mer i straffskalan kan nämnas: grovt bedrägeri, 9 kap. 3 § BrB, grov förskingring, 10 kap. 3 § BrB, grov trolöshet mot huvudman, 10 kap. 5 § andra stycket BrB, grov oredlighet mot borgenär, 11 kap. 2 § BrB, arbetsmiljöbrott, 3 kap. 10 § BrB, grovt ocker, 9 kap. 5 § tredje stycket BrB, grov märkesförfalskning, 14 kap. 7 § andra stycket BrB, grovt företagsspioneri samt grov olovlig befattning med företagshemlighet enligt 3 och 4 §§ i Lag (1990:409) om skydd för företagshemligheter, grovt skattebedrägeri, 4 § Skattebrottslagen (1971:69). Detta är endast ett urval av de brott som kan tänkas aktualiseras och inte någon uttömmande redogörelse. Grovt bedrägeri, grovt ocker, grov märkesförfalskning samt grovt företagsspioneri är alla kriminaliserade på förberedelsestadiet¹¹².

¹¹⁰ SOU 1997:36, s. 25, 29ff.

¹¹¹ Axberger, *Eko-brott, Eko-lagar och Eko-domstolar*, Brå Forskning, s. s. 17ff.

¹¹² Se 9 kap. 11 § BrB, 14 kap. 12 § BrB och 3 § Lag (1990:409) om skydd för företagshemligheter.

7. *Utpressning*: För utpressning grovt brott kan fängelse i fyra år utdömas enligt 9 kap. 4 § st 2 BrB. Förberedelse är kriminaliserat enligt 9 kap. 11 § BrB.
8. *Brott mot liv och hälsa, frihet och frid*: Om denna brottslighet stadgas i 3 och 4 kap. BrB. Mord, dråp, och grov misshandel har straffskalor om 4 års fängelse, 3 kap. 1-3 §§, 6 § BrB. Människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge, grovt olaga tvång samt grovt olaga hot i 4 kap. 1-5 §§ BrB har alla 4 års fängelse i straffskalan. Förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja mord, dråp och grov misshandel är kriminaliserat enligt 3 kap. 11 § BrB. För människorov, olaga frihetsberövande eller försättande i nödläge är förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott kriminaliserat liksom förberedelse till grovt olaga tvång enligt 4 kap. 10 § BrB.
9. *Allmänfarliga brott*: I 13 kap. BrB stadgas om allmänfarliga brott. De brott som i detta kapitel innehåller en straffskala om 4 års fängelse är: 1 § mordbrand, 2 § grov mordbrand, 3 § allmänfarlig ödeläggelse samt grov sådan, 4 § sabotage, 5 § grovt sabotage, 5 a § kapning samt grov sådan, 5 a § sjö- eller luftfartssabotage samt grov brott, 5 b § flygplatsabotage även grovt brott, 7 § spridande av gift eller smitta även grovt brott, 8 § grov förgöring samt 8 a § grovt miljöbrott. Förberedelse, stämpling samt underlåtenhet att avslöja mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage, grovt sabotage, kapning, sjö- eller luftfartssabotage, flygplatsabotage, spridande av gift eller smitta och förgöring är kriminaliserat enligt 13 kap. 12 § BrB.

De brott man i den gemensamma åtgärden ser särskilt allvarligt på är sällan kriminaliserade som sådana i svensk rätt, t.ex. konstsmuggling, terrorism och allvarlig ekonomisk brottslighet. I stället är de samlingsbeteckningar på andra i svensk lag kriminaliserade gärningar. Detta borde väl i sig dock inte vara ett hinder för uppfyllelse av den gemensamma åtgärden. Det väsentliga torde vara att medlemsländerna verkligen har en kriminalisering av dessa beteenden, om än under andra beteckningar.

Generellt kan sägas att förberedelse och stämpling är straffbelagda främst vid de allvarligaste brottstyperna och vid de mer centrala brotten. Förberedelse till ovan nämnda brott är kriminaliserat i mindre utsträckning än för de självständiga brotten och stämpling i än mindre grad. Vidare kommer med anledning av det straffmaximum om två års fängelse som finns för stämpling och förberedelse, såvida inte fängelse i åtta år eller mer kan följa på det fullbordade brott, inte ens de fåtal gärningar som räknats upp ovan att omfattas. Konsekvensen av detta är att förberedelse- och stämplingsgärningar endast i ytterst få fall kommer att omfattas av den gemensamma åtgärden¹¹³. Om vi utgår ifrån att åtminstone huvuddelen av de brott som den gemensamma åtgärden tar upp i ingressen i medlemsländerna bör vara kriminaliserade och ha straff om åtminstone 4 års fängelse för att inte syftet bakom den gemensamma åtgärden ska förfelas, så kan svensk lagstiftning inte anses leva upp till sina förpliktelser på denna punkt.

6.2 Kriminella organisationer

Den gemensamma åtgärden definierar i första artikeln vad som ska betraktas som en kriminell organisation. Inget anspråk görs på att kriminalisera kriminella organisationer som sådana. Vad man har enats om är en gemensam definition av vad som ska anses beteckna en kriminell organisation. Avseende själva *organisationen* anges att det ska vara en:

- varaktig och strukturerad sammanslutning, bestående av
- mer än två personer,

och avseende den *brottsliga verksamheten*:

- att medlemmarna handlar i syfte att begå brott eller andra överträdelser,
- för vilka minst fyra års fängelse kan följa,
- med syftet är att uppnå fördelar, och som
- genom särskilda metoder döljer eller underlättar brott.

¹¹³ Straffansvarsutredningen föreslår emellertid att begränsningen till högst två års fängelse slopas. Syftet är dock inte att förändra nuvarande rättsläge utan endast att undvika ”mindre lämpliga tröskeeffekter”. SOU 1996:185, s. 309f.

6.2.1 Kriminella organisationer i Sverige

Svensk organisationslagstiftning. Det finns ingen allmänlig och för alla gällande definition av vad en organisation är. Det är ett vitt begrepp som kan ges något olika innebörd beroende på vilken vetenskaplig disciplin som valt att definiera det. Inom t.ex. samhällsvetenskapen anses en organisation avse alla planmässigt inrättade sammanslutningar av personer, som har syftet att nå vissa mål. I den juridiska litteraturen används begreppet organisation med växlande innebörd. Begreppet organisation tycks vara fritt att använda efter eget behag så länge läsaren görs uppmärksam på författarens avgränsning. I svensk lagstiftning finns ingen definition av vad som ska beteckna en organisation. Klart är emellertid att såväl offentligtrettsliga som privatrettsliga sammanslutningar innefattas i begreppet.

I Sverige finns ingen generell organisationsrättslig lagstiftning utan i särskild lag regleras principiellt uttömmande var och en av de organisationstyper som blivit föremål för lagstiftning. Man brukar inom juridiken tala om associationsrätt varmed avses reglerna om privaträttsliga bolag, föreningar och stiftelser. Dessa s.k. associationer, dvs i lag reglerade organisationer¹¹⁴, är s.k. juridiska personer och har därmed tillhörande rättssubjektivitet och rättskapacitet. Detta innebär att de med laga verkan kan ingå avtal, köpa och sälja, föra skadeståndstalan och annan talan vid domstol. Ett väsentligt kännetecken på de privatrettsliga associationerna¹¹⁵ är att de grundas genom frivilliga avtal mellan två eller flera personer. En associations uppgift är att genom sin verksamhet främja ett visst för medlemmarna gemensamt ändamål, ett bolags- eller föreningsändamål. Då

¹¹⁴ Detta gäller med undantag för s.k. ideella föreningar som också är en associationstyp, men en oreglerad sådan. Även ideella föreningar är juridiska personer.

man talar om associationstyper brukar man skilja mellan bolag och föreningar. Man brukar säga att bolagen är slutna associationer medan föreningar är öppna. Det innebär att antalet bolagsmän eller aktier i ett bolag är bestämt enligt bolagsavtal eller bolagsordning, medan medlemsantalet i en förening i princip kan växla utan att man behöver ändra avtalet.¹¹⁶ Av bolag finns det två typer; sådana för verksamhet av olika slag¹¹⁷ och sådana som endast är avsedda för en speciell verksamhet¹¹⁸. Även föreningar kan delas upp i två huvudtyper: ekonomiska och ideella. För de ekonomiska föreningarna gäller en särskild lag medan de ideella¹¹⁹ är i lag oreglerade. En ideell förening behöver bara anta stadgar och styrelse för att bli en juridisk person, medan högre krav ställs på ekonomiska föreningar där bl.a. registrering är nödvändig för rättskapacitet. Även om det saknas särskild lag om ideella föreningar finns det vissa bestämmelser av betydelse för dem. I 2 kap. 1 § Regeringsformen tillerkänns varje svensk medborgare rätten att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften, den s.k. föreningsfriheten.¹²⁰

I avsnitt 5.2 har redogjorts för den svenska föreningsfriheten. Denna gäller för alla sammanslutningar, inte bara juridiska personer. Utöver de organisationer som ovan redogjorts för kan man alltså tala om ännu en kategori, de som inte är självständiga rättssubjekt, s.k. sociala organisationer.

Framöver kommer med beteckningen organisation avses alla sammanslutningar som omfattas av den svenska föreningsfriheten

¹¹⁵ Offentligrättsliga sammanslutningar är av mindre intresse för detta arbete, då djuplodande kriminell verksamhet av den typ som här är under utredning (förhoppningsvis!) inte existerar där, utan just inom ramen för privaträttsliga sammanslutningar.

¹¹⁶ Bäck & Möller, Partier och organisationer, s. 165f.

¹¹⁷ De som lyder under Lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag dvs handelsbolag, kommanditbolag och enkla bolag, samt aktiebolagen som lyder under Aktiebolagslag (1975:1385).

¹¹⁸ Hit hör t.ex. bankbolag, försäkringsbolag, fondbolag, detaljhandelsbolag m.fl. för vilka det finns särskilda lagar.

¹¹⁹ Sådana som inte driver ekonomisk verksamhet eller som har ett ideellt ändamål.

¹²⁰ Nial, Johansson, Svensk associationsrätt, s. 20ff, 30, 61.

Kriminella organisationer. En organisation i den gemensamma åtgärdens bemärkelse är ett vitt begrepp utan närmare avgränsningar. Alla sammanslutningar som omfattas av den svenska föreningsfriheten torde leva upp till denna definition, allt från rättskapabla aktiebolag till icke rättskapabla s.k. sociala organisationer omfattas.

Det blir något klurigare när man lägger ihop begreppet ”kriminell” och ”organisation”. För att vara kriminell måste man ha begått ett brott. I Sverige kan endast fysiska personer begå brott. Det finns vid dags datum inte något straffansvar juridiska personer i Sverige. Ett straffansvar för juridiska personer för brott inom näringsverksamhet har dock varit föremål för utredning och en proposition är med stor sannolikhet att vänta för ekonomiska brott av allvarligt slag. Eftersom juridiska personer inte kan begå brott, då det straffrättsliga systemet är uppbyggt utifrån utgångspunkten att endast fysiska personer kan begå brott och straffas för det, så kan en sådan heller inte vara kriminell, juridiskt sett. Någon motsvarighet till den definition av kriminella organisationer som återfinns i den gemensamma åtgärden är alltså främmande för svensk lag. I Sverige är en organisation antingen lagligen tillåten eller förbjuden. Svensk lag innehåller bara ett organisationsförbud, nämligen 18 kap. 4 § BrB om olovlig kårverksamhet. Bestämmelsen om olovlig kårverksamhet är det hittills enda exemplet i svensk rätt på kriminalisering av bildande eller deltagande i en sammanslutning. Bestämmelsen innebär ett förbud att utan vederbörligt tillstånd ställa upp polis eller militärstyrka eller sammanslutning som lätt kan utvecklas till sådan. I ordet ”sammanslutning” ligger att en viss organisation krävs; en tillfällig folksamling är ingen sammanslutning. Brottslig är den som bildar eller deltar i en sammanslutning av angiven art eller som för den tar befattning med vapen etc. eller upplåter lokal eller mark för dess verksamhet eller understöder den med pengar eller på annat sätt, t.ex. försträckning.¹²¹

Huruvida Sverige skulle behöva införa en specifik bestämmelse som definierar innebörden av en kriminell organisation torde i mångt och mycket

¹²¹ Jareborg, Brotten III, s. 179.

bero av den lagstiftningsmetod vi väljer för implementeringen av EU-beslutet. Om lagstiftningen idag anses leva upp till beslutet borde inte en sådan behöva införas. Om däremot en bestämmelse om aktivt deltagande i kriminella organisationer införs i svensk lagstiftning har jag svårt att se att vi inte också skulle behöva definiera vad som utgör en sådan. Den definition av kriminella organisationer som medlemsstaterna enats om i den gemensamma åtgärden är dock mycket vid och kan knappast anses överensstämma med svensk straffrättstradition. Gränsen för det straffbara området och därmed förutsebarheten skulle allvarligt äventyras. En betydligt snävare och mer klart definierad definition av vad som utgör en kriminell organisation torde med all sannolikhet krävas. Inga anspråk görs dock på hur en sådan skulle kunna utformas.

6.2.2 Den brottsliga verksamheten

Den gemensamma åtgärden avser brott med minst 4 år i straffskalan. Vilka brott som kommer att falla in under åtgärden beror av kriminalisering och straffskala i respektive medlemsland. Syftet bakom den gemensamma överenskommelsen är dock att på ett mer effektivt sätt bekämpa i synnerhet de gärningar man nämner i ingressen till den gemensamma åtgärden. Vilka dessa är har tidigare redogjorts för. Som antytts är det dock författarens bestämda åsikt att medlemsstaterna för att anses ha genomfört åtgärden i sin inhemska straffrättsskipning, måste ha straffskalor om minst fyra år för åtminstone flertalet av dessa brott. Detta är en konsekvens av syftet bakom överenskommelsen som ju är att gemensamt genom åtgärden bättre bekämpa nämnda brott. Alla dessa brott torde dock inte behöva omfattas eftersom de inte räknas upp i själva åtgärden, men var den nedre gränsen går är svårt att säga.

I den gemensamma åtgärdens första artikels andra stycke stadgas att brott och överträdelser som nämns i Europolkonventionens andra artikel samt i konventionens Annex också omfattas av åtgärden, dock under förutsättning att man kan döma till minst fyra års fängelse. Detta innebär ingen förändring i sak. Skillnaden är att man i Europolkonventionen och i Annexet räknar

upp specifika gärningar som ska utgöra brott i samtliga medlemsländer. Genom kravet i den gemensamma åtgärden på fyraårig straffskala så kan emellertid även dessa gärningar komma att växla medlemsstaterna emellan.

6.3 Aktivt deltagande - artikel 2 p. 1

I den gemensamma åtgärdens andra artikel stadgas om kriminalisering av *aktivt deltagande* i kriminella organisationer. Nedan ska vi se närmare på dels begreppet aktivt deltagande, dels vad som egentligen innefattas i aktivt deltagande enligt EU-beslutet.

6.3.1 Begreppsdefinition

Någon definition av innebörden av aktivt deltagande ges inte i den gemensamma åtgärden. Av denna anledning torde det, inom rimliga gränser, vara upp till varje medlemsland att definiera betydelsen utifrån sitt lands lagstiftningstraditioner¹²². I svensk straffrättslig lagstiftning finns inte begreppet aktivt deltagande, formellt sätt. Regeln om olovlig kårverksamhet förbjuder deltagande i sådana sammanslutningar, både aktivt och passivt. I EU-beslutet däremot skulle det vara OK med passivt deltagande men inte aktivt, frågan är var gränsen för denna kriminalisering skulle gå. Materiellt torde man emellertid kunna säga att vi i svensk lagstiftning har regler om aktivt och passivt deltagande, nämligen avseende medverkan, förberedelse och stämpling till brott. All form av medverkan, förberedelse eller stämpling till brott är inte kriminaliserad, utan bara sådan då man *aktivt genom sitt handlande främjar* en brottslig verksamhet. Personen ska med andra ord på ett eller annat sätt ha bidragit till att den brottsliga gärningen kunnat genomföras. Begreppet aktivt deltagande kanske är formellt nytt för svensk straffrättskipning, men knappast materiellt.

¹²² Författarens egen gissning, grundat på att gemensamma handlanden är bindande avseende målet med densamma.

6.3.2 Första strecksatsen

Den första typen av aktivt deltagande i en kriminell organisation som enligt åtgärden föreslås kriminaliseras innebär en handling eller underlåtenhet av en person som:

- aktivt deltar i en kriminell organisations verksamhet i enlighet med åtgärdens första artikel, dvs i att begå brott som har ett straff om fyra års fängelse eller mer,
- även om personen inte deltar i det egentliga utförandet av brottet eller brotten,
- eller om brotten i fråga inte äger rum.

För att ett brott ska föreligga räcker det emellertid inte med en otillåten gärning, gärningsmannen måste också kunna tillskrivas personligt ansvar. Skuld ska tillskrivas den person som äger vetskap om antingen målet med organisationen och dess allmänna kriminella verksamhet, eller den organiserade sammanslutningens avsikt att begå ifrågavarande överträdelser. Oaktsamma brott faller utanför den gemensamma åtgärdens räckvidd.

Svensk rätt. Genom att en person med uppsåt aktivt deltar i en kriminell organisations verksamhet som består i att begå brott så torde han göra sig skyldig till brott även enligt svensk rätt. En person behöver inte delta i det direkta utförandet av en gärning, dvs som gärningsman eller i medgärningsmannaskap, för att ha begått ett brott. Det räcker att han aktivt deltagit genom att på ett eller annat sätt främja en gärning. Detta kan han ha gjort antingen som medhjälpare eller anstiftare, men också i form av förberedelse eller stämpling till brott. Inte heller måste brottet ha fullbordats för att ett brott ska ha begåtts, i 23 kap. 1 § BrB finns regler om straff för försök till brott och även medverkan till försök är i viss mån straffbelagt. Om aktivt deltagande definieras enligt det svenska begreppet främja torde svensk lag överensstämja med denna typ av aktivt deltagande varpå någon nykriminalisering inte borde föranledas. Dock med reservation för den problematik som ovan redogjorts för avseende det fåtal brott som i svensk

lag kommer att omfattas av den gemensamma åtgärden. Det personliga ansvaret tycks motsvara det svenska uppsåtskravet.

6.3.3 Andra strecksatsen

Den andra typen av aktivt deltagande består i en handling eller underlåtenhet av en person som aktivt deltar i:

- organisationens övriga verksamhet (dvs inte i det direkta utförandet av brott),
- med kännedom om
- att detta deltagande kommer att bidra till uppnåendet av organisationens kriminella aktiviteter enligt brottsdefinitionen i artikel 1, dvs begåendet av brott varpå fängelse i minst fyra år kan följa.

På den subjektiva sidan föreligger samma personliga ansvar som för den första typen av aktivt deltagande. Utöver detta uppsåt avseende de objektiva rekvisiten krävs det också att gärningsmannen har uppsåt i förhållande till att hans deltagande kommer att *bidra* till utförandet av de aktuella brotten.

Svensk rätt. Denna typ av aktivt deltagande är betydligt krångligare för svensk rätt. Det enskilda deltagandet kan inte knytas till en viss enskild brottslig gärning, utan aktivt deltagande i en organisations verksamhet i allmänhet kan leda till ansvar. Som exempel på sådant deltagande kan nämnas finansiellt stöd till organisationen eller att på andra sätt underlätta för organisationen. Som exempel på det senare kan nämnas en sammanslutnings advokat eller bokhållare som handlar med uppsåt och vetskap om att deras deltagande bidrar till den kriminella organisationens verksamhet. Ingen, varken direkt eller indirekt, motsvarighet finns i svensk lag. Vikten av att kunna dra gränsen mellan aktivt och passivt deltagande blir genast mycket viktigare. Man borde dock fortfarande kunna tillämpa svenska regler om främjande, men nu inte av en specifik brottslig gärning

utan av en kriminell organisations verksamhet. Detta kräver en definition i lagen av vad som utgör en kriminell organisation.¹²³

Tidigare har mer utförligt redogjorts för svensk föreningsfrihet. Det kan nu finnas anledning att återknyta till detta avsnitt. Den tilltänkta kriminaliseringen avser inte själva sammanslutningen som sådan utan det aktiva deltagandet i en organisation. Föreningsfriheten skyddar emellertid inte endast rätten att bilda en sammanslutning utan även varje form av deltagande i en sådan, aktivt som passivt. Föreningsfriheten är emellertid ingen orubblig rättighet utan den går att begränsa i lag, om något av de särskilda begränsningsändamålen i 2 kap. 12 § st 2 Regeringsformen är uppfyllda. Det enda exemplet i svensk rätt på kriminalisering av deltagande i en sammanslutning är bestämmelsen om olovlig kårverksamhet. I övrigt är allt deltagande tillåtet i lagligen tillåtna sammanslutningar. Såvida en utformning av aktivt deltagande inte motsvarar begränsningsändamålen i Regeringsformen måste en grundlagsändring till. Kriminaliseringen skulle kunna träda i kraft tidigast år 2003.

En kriminalisering av aktivt deltagande enligt föreslagen lydelse torde även strida mot fundamentala svenska rättsprinciper. Traditionellt sett utformas straffbestämmelser i Sverige utifrån egenhändigt handlande¹²⁴. Vid en första anblick kan det aktiva deltagandet tyckas motsvara egenhändigt handlande, så är emellertid inte fallet. För att åskådliggöra problemet ges ett exempel:

Sammanslutningen X har sex medlemmar: A, B, C, D, E och F. Medlemmarna A, B och C ägnar sig åt olaglig narkotikahantering. Medlemmarna D, E och F har inget samröre med de tre andra medlemmarnas narkotikaverksamhet, möjligen känner de dock till den. Polisen kommer A, B och C:s verksamhet på spåren och de tre ska nu inför domstol ställas till svars för sitt handlande. Eftersom A, B och C alla varit medlemmar i samma organisation X ser

¹²³ Joi Bay, (1998), s. 14

¹²⁴ Det finns emellertid straffbestämmelser som inte har denna utformning eller som i vart fall inte ska tolkas på detta sätt. Det är på vissa håll möjligt att hålla någon ansvarig för

rättsapparaten närmare på denna organisation. Verksamheten klassas som kriminell. Då det är fråga om en kriminell organisation och aktivt deltagande i sådana är kriminaliserat så gör sig nu även medlemmarna D, E och F skyldiga till brott. De har alla tre på ett aktivt sätt deltagit i organisationen X verksamhet. Att de inte deltagit i de förstnämndas narkotikabrottslighet spelar ingen roll för denna bedömning.

Avsikten med detta exempel är att åskådliggöra hur vissa personers handlande (A, B, C) inom en organisation kan medföra att en sammanslutning (organisationen X) betraktas som kriminell och därmed att andra personer (D, E och F) på grund av sitt aktiva deltagande i samma sammanslutning (organisation X) anses ha begått en kriminell gärning: aktivt deltagande i en kriminell organisation. Detta trots att de senare (D, E och F) varken deltagit i det direkta utförandet av brotten eller inom ramen för någon av de osjälvständiga brotten. Genom att vissa personers handlande på detta sätt (A, B och C) kan förvandla andra personers (D, E och F) handlande till otillåtna gärningar, så är det fråga om ett s.k. accessoriskt objektivet ansvar. Uttrycket har hämtats från bestämmelserna om medverkan till brott före 1948 års strafflagsrevision, då det förutsattes att någon annan ådragit sig ansvar enligt ett straffbud för att delaktighetsansvar skulle aktualiseras. I den tilltänkta kriminaliseringen anses straffbelagd gärning ha förövats på grund av en persons aktiva deltagande i en organisation, som med anledning av andra personers handlande kommit att klassas som kriminell. Måhända kan man tycka att de inte varit helt oskyldiga, de kände ju trots allt till narkotikaverksamheten. I Sverige är emellertid underlåtenhet att avslöja brott endast kriminaliserat för de fall särskilt stadgande därom givits. Endast för ett fåtal brott är så fallet, och inte för narkotikahandling som här. Angiveri är främmande för vår rättsuppfattning. Inte heller finns det någon allmän förpliktelse att hindra brott, sådan plikt gäller bara för en mycket begränsad krets av personer och torde inte aktualiseras i detta eller

andra personers handlande. Detta gäller t.ex. för vissa typer av företagaransvar. Se SOU 1997:127, s 104ff.

liknande fall som den gemensamma åtgärden avser. I svensk rätt anses accessoriskt straffansvar strida mot fundamentala rättsstatsprinciper, exempelvis konformitetsprincipen. Nu är dock inte fråga om accessoriskt straffansvar, utan endast om objektivt sådant ansvar. För att ett brott ska ha förövats krävs emellertid även täckning på den subjektiva sidan. För personligt ansvar föreskrivs, förutom täckning av de objektiva rekvisiten, också uppsåt avseende deltagandets *bidragande* effekt till begåendet av allvarliga brott med minst fyra års fängelse i straffskalan. Konsekvenserna av en rättsstridig gärnings accessoritet enligt ovan mildras något genom det dubbla uppsåtskravet. Troligen blir emellertid konsekvensen av det dubbla uppsåtskravet stora bevissvårigheter som i sin tur gör att bestämmelsen förlorar praktiskt betydelse.

6.4 Brottskontrakt - artikel 2 p. 2

I artikel 2 i den gemensamma åtgärden föreskrivs ytterligare en kriminalisering, nämligen av en persons beteende som består i:

- en överenskommelse mellan en eller flera personer, om att
- en viss handling ska företas, som
- om den förverkligades,
- skulle leda till begåendet av brott med straff på fyra år eller mer,
- även om personen ifråga inte tar del i det faktiska utförandet av gärningen.

Sverige. Bestämmelsens utformning stämmer väl överens med den svenska brottsbalksbestämmelsen om stämpling. Under stämpling faller tre olika gärningar: att i samråd med annan besluta en gärning, att försöka anstifta annan eller att erbjuda sig att utföra en viss gärning. Att träda i förbindelse med viss eller vissa personer och i samråd besluta en gärning såsom föreskrivs i handlingsplanen tycks överensstämma med den första svenska stämplingsgärningen. Det personliga ansvaret för det svenska stämplingsbrottet är uppsåt. Endast för det fall en person försöker anstifta annan att begå brott krävs direkt uppsåt, för de båda andra

stämplingsgärningarna är det tillräckligt med eventuellt uppsåt. Någon förändring av svensk rätt, som den är utformad idag, borde inte behöva förmedlas med anledning av den gemensamma åtgärden på denna punkt. Straffansvarsutredningen har emellertid föreslagit ett mer vidsträckt förberedelseansvar på bekostnad av stämplingsbrottet, se avsnitt 5.1.1.1. Det senare skulle helt bortfalla. Enligt betänkandet skulle den formen för stämpling som avser att söka anstifta annan att begå brott närmast automatiskt täckas av den nya förberedelsebestämmelsen. Värre är det för de båda andra stämplingsgärningarna. De omfattas inte nödvändigtvis av den föreslagna nya regleringen av förberedelsebrottet. Utredningen menar emellertid att detta praktiskt sett inte innebär någon förändring av det nuvarande rättsläget eftersom något ingripande mot stämpling till brott knappast sker innan någon planläggning, hantering av hjälpmedel eller någon annan förberedande åtgärd, som i sig är att bedöma som åtminstone en medverkansgärning, vidtagits. Bevisvärigheterna är alltför stora. Härutöver krävs enligt farerekvisitet att brottsplanerna är av viss kvalificerad art, det är inte vilka planer som helst som är straffbelagda. Formellt sett skulle en förändring av stämplingsansvaret enligt Straffansvarsutredningens förslag påverka pariteten mellan den gemensamma åtgärdens gärning och den svenska stämplingsgärningen. Detta är emellertid av mindre intresse, då det är den faktiska eller materiella överensstämmelsen som är det relevanta, och denna skulle enligt Straffansvarsutredningen ej påverkas.¹²⁵

Om vi skulle anta att Sverige enligt ovan lever upp till kravet på att i svensk lagstiftning ha kriminaliserat flertalet av de brott som i den gemensamma åtgärdens ingress betraktas som särskilt allvarliga, så kvarstår icke-uppfyllelse avseende straffskalorna. Problematiken har redogjorts för i avsnitt 6.2.1 och 6.2.2. Med anledning av åtgärdens krav på att det på brottet kan följa fyra års fängelse eller mer, vilket i fall av stämpling och förberedelse är mycket sällsynt, så blir konsekvensen att Sveriges politiska åtaganden enligt den gemensamma åtgärden i praktiken blir tomma ord.

¹²⁵ SOU 1996:185, s. 302.

6.5 Ansvar för juridiska personer - artikel 3

Enligt den gemensamma åtgärdens artikel 3 ska medlemsstaterna säkerställa att juridiska personer kan hållas straffrättsligt, eller på annat sätt ansvariga för de överträdelser som redogjorts för i åtgärdens artikel 2 och som begås för den juridiska personens räkning.

Sverige. Enligt svensk rätt kan en juridisk person inte begå en brottslig gärning och kan därför heller inte ådömas straff. Endast fysiska personer kan begå brott och straffas för dessa. Av denna anledning får en eller flera fysiska personer bära det straffrättsliga ansvaret när en brottslig gärning företagits i en näringsverksamhet bedriven av en juridisk person. Företagsbotsutredningen föreslog emellertid ett straffansvar för juridiska personer, innebärande att en juridisk person i vars verksamhet ett brott hade begåtts skulle dömas till straff enligt bestämmelserna i BrB. Straffet för en juridisk person föreslogs vara böter. Straffansvaret för juridiska personer skulle gälla i första hand straffbestämmelser i näringsreglerande författningar. Eftersom syftet bakom utredningens förslag till straffansvar är att bekämpa i grunden seriösa verksamheter och inte sådana verksamheter som huvudsakligen bygger på illegal näring, så ska inte redogöras vidare för Företagsbotsutredningens förslag.¹²⁶

Nu är det emellertid inget absolut krav att straffa juridiska personer, det räcker att medlemsstaterna på annat vis sanktionerar dessa för de överträdelser som redogjorts för i åtgärdens andra artikel på ett effektivt, proportionerligt och övertygande vis och att verkliga ekonomiska sanktioner drabbar dem. Huruvida detta är fallet eller ej faller inte inom ramen för detta arbete. Det skulle kräva en omfattande genomgång och redogörelse för de sanktioner som kan riktas mot juridiska personer enligt svensk rätt¹²⁷. I enlighet med arbetets syfte lämnas alltså denna frågeställning därhän.

¹²⁶ SOU 1997:127, kap. 2-5.

¹²⁷ De sanktioner som kan riktas mot en juridisk person enligt svensk rätt är företagsbot, sanktionsavgifter, förverkande och skadestånd.

6.6 Jurisdiktion

Tidigare i uppsatsen har nämnts att det i svensk rätt föreligger ett krav på dubbel straffbarhet för jurisdiktion och utlämning i vissa fall. Ett sådant krav är vanligt i västvärldens länder. Kravet på dubbel straffbarhet kan ibland vålla en del oönskade effekter som är viktiga att uppmärksamma då man behandlar den gemensamma åtgärden. Huvudsyftet bakom den harmonisering av medlemsstaternas lagstiftning som den gemensamma åtgärden syftar till är troligen att i möjligaste mån undvika de hinder för utlämning och lagföring som den dubbla straffbarheten kan leda till. För att åskådliggöra detta ska en jämförelse mellan Italien och Sverige göras. I Italien har man, till skillnad mot i Sverige, både historiskt och idag betydande samhällsproblem till följd av kriminella organisationers verksamhet i landet. Detta samhällsfenomen har lett till en kriminalisering av deltagande i kriminella organisationer i hopp om att på så vis lättare komma åt personer ansvariga för kriminell verksamhet. I Sverige däremot finns varken idag eller historiskt sätt denna typ av brottslighet och följaktligen har vi inte heller en kriminalisering av deltagande i kriminella organisationer. Om vi nu förställer oss att Italien begär en person utlämnad till sitt land med anledning av att en av deras medborgare i Sverige gjort sig skyldig till det italienska brottet deltagande i kriminell organisation, så utlämnar Sverige inte gärningsmannen¹²⁸, då kravet på dubbel straffbarhet inte är uppfyllt. Konsekvensen blir alltså att personen går fri från straff för en gärning som i Italien är kriminell. Vidare kan följden bli att de som medverkat till gärningen, men som gjort detta antingen i Italien eller i annat land där deltagande i kriminella organisationer är straffbelagt kan lagföras och dömas för medverkanshandlingen trots att den verkliga gärningsmannen går fri. Italien och andra länder som har problem med kriminella organisationer har givetvis ett intresse av att komma runt kravet på dubbel straffbarhet och ett sätt att uppnå detta mål är att länderna inom EU

¹²⁸ Under förutsättning att inget i svensk rätt motsvarande brott finns, men som kanske faller under en annan brottsbeteckning.

harmoniserar sin lagstiftning på området. Det är nog i ljuset av detta resonemang man ska se den gemensamma åtgärden, dvs som ett sätt att lagstiftningstekniskt slippa kravet på dubbel straffbarhet i fall där länder inte kriminaliserat deltagande i kriminella organisationer. Detta leder till att länder, t.ex. Sverige, som tidigare inte haft anledning till kriminalisering av detta slag nu måste kriminalisera fenomen som endast i yttersta undantagsfall aktualiseras i deras samhällen samt som i vissa delar kan te sig främmande för deras rättskultur.

Om Sverige verkligen implementerade den gemensamma åtgärden skulle utlämning kunna ske i de fall en person gjort sig skyldig till en gärning som i den gemensamma åtgärden betraktas som ett brott. Kravet på dubbel straffbarhet skulle inte sätta käppar i hjulen. Om Sverige å andra sidan nöjde sig med att behålla nuvarande lagstiftning blir situationen något mer tillkrånglad. Sverige har inte ett explicit straffstadgande rörande aktivt deltagande i kriminella organisationer, å andra sidan har vi våra regler om förberedelse, stämpling och medverkan. Kravet på dubbel straffbarhet innebär inte att ett visst lands lagparagraf, enligt vilken det begärs utlämning av en person, ska se exakt likandan ut i det land till vilken förfrågan riktas. Tvärtom ska den gärning som begåtts omfattas in concreto av den anmodade staten. Detta innebär att en viss gärning i Italien kanske klassas som brottet deltagande i kriminell organisation medan samma gärning enligt svensk lag klassas som medhjälp till mord. I detta fall stoppar inte kravet på dubbel straffbarhet utlämning till Italien. Straffbarhet in concreto föreligger. Vad beträffar i synnerhet den form av aktivt deltagande som innebär kriminalisering av blotta deltagandet i en kriminell organisations verksamhet, artikel 2 p 1 andra strecksatsen i den gemensamma åtgärden, så kvarstår dock utlämningshinder enligt svensk rätt då något liknande förfarande ej går att finna varken in concreto eller in abstracto i svensk lag. Vidare kommer, såvida inte drastiska skärpningar av straffskalorna för de brott som den gemensamma åtgärden avser bekämpa, endast ett fåtal brott att omfattas av åtgärden varpå ingen reell förändring kommer att äga rum.

7. Avslutning

Organiserad brottslighet är knappast ett samhällsfenomen som i Sverige utgjort några större bekymmer. Under senare år har dock den sk mc-kriminaliteten kommit att uppmärksammas alltmer inte bara i media utan även av riksdag och regering. Intresset för och uppmärksamheten kring den organiserade brottsligheten tycks emellertid bara öka. En tendens i denna riktning kan vi utläsa av det ökade samarbetet inom EU både straffrättsligt och polisiärt. Europolkonventionen och Utlämningskonventionen är bara två exempel där bekämpandet av den organiserade brottsligheten spelar en avgörande roll för verksamheten. Det är i denna kontext man ska läsa den gemensamma åtgärd som antagits av EU:s medlemsstater avseende straffbarheten för deltagande i en kriminell organisation.

Syftena bakom den gemensamma åtgärden är förmodligen två. Det ena något överordnat det andra. I första hand ska nog åtgärden ses som ett försök att slippa hinder i lagföringsapparaten till följd av att vissa länder inte har en kriminalisering av aktivt deltagande i kriminella organisationer. Kravet på dubbel straffbarhet vållar problem för de länder där deltagande i kriminella organisationer är kriminaliserat, men gärningsmannen befinner sig utomlands och behöver utlämnas för att lagföring ska kunna ske. Det andra, mer direkta syftet bakom den gemensamma åtgärden är att komma åt de personer som utgör "hjärnan" bakom allvarlig brottslighet, inte de omedelbara gärningsmännen. De förra är ofta svårare för rättsförföljande myndigheter att komma åt då de sällan deltar i det direkta utförandet av brott samtidigt som angiveri ofta är mot dessa brottslingars kodex. Sedan den organiserade brottsligheten blivit alltmer internationell har behovet av gemensamma ansträngningar ökat.

Det straffrättsliga EU-samarbetet leder emellertid till att länder utan praktisk erfarenhet av organiserad brottslighet i sin inhemska lagstiftning "påtvingsas" rättsfigurer som är främmande för deras lagstiftningstradition. Samtidigt blir de harmoniseringar man enas om i mångt och mycket svaga instrument. Anledningen till detta är att samarbetet inom den tredje pelaren är

mellanstatligt och att det därmed krävs enighet för antagande av rättsakter. Konsekvensen av detta blir en pot purri av alla deltagande länders lagstiftningstraditioner och önskningsar, vilket erfarenhetsmässigt sällan ger effektiva rättsliga instrument. Den gemensamma åtgärden är en kompromiss mellan den kontinentala, den angloamerikanska och den skandinaviska modellen. Eftersom gemensamma åtgärder inte är bindande på så vis att de kan ges direkt verkan som förordningar och inte heller direkt effekt som direktiv så återstår endast en politisk förpliktelse för medlemsstaterna att implementera gemensamma antagna åtgärder i sin inhemska lagstiftning. Denna förpliktelse torde omfatta målet med den gemensamma åtgärden ifråga. Hur, dvs själva medlet, väljer respektive medlemsland självt. Inte heller har den gemensamma domstolen givits behörighet såsom för de områden som faller inom ramen för EG, varpå någon rättsutveckling från annat håll inte kan förväntas eller påföras enskilda länder. Följden blir att de rättsakter som antas blir svagare till sin konstruktion, på grund av kravet på enhällighet, samt dess genomförande blir helt beroende av medlemsstaternas goda vilja.

I svensk lagstiftning når man straffrättsligt de personer som inte utgör gärningsmän (i strikt mening) med hjälp av den kriminalisering av medverkan, förberedelse och stämpling till brott varom stadgas i kap. 23 BrB. Denna lagstiftning är allmän till sin natur och riktar sig inte specifikt till kriminella organisationer eller dylikt. Den gemensamma åtgärden som Sverige antagit tillsammans med övriga medlemsländer i EU föreskriver emellertid att varje medlemsland ska implementera endera av de förslag till kriminalisering som åtgärdens andra artikel föreskriver. Den första kriminaliseringen är den om aktivt deltagande i kriminella organisationer. Detta förslag innefattar två gärningar, varav den första inte torde vålla några bekymmer för Sveriges del då vi redan uppfyller kraven i allt väsentligt¹²⁹. Den andra gärningen måste emellertid också vara uppfylld men på denna punkt hopar sig problemen. En typ av deltagande som innebär att blotta

¹²⁹ Dock med undantag för vad som nedan stadgas om de brott som den gemensamma åtgärden avser bekämpa.

främjandet av en organisations verksamhet kan leda till straffansvar finner ingen motsvarighet i svensk rätt, och endast med svårighet torde en sådan kriminalisering kunna införas. Medlemsstaterna har emellertid valfriheten att implementera endast endera av de båda kriminaliseringsförslagen och det andra får förmodligen anses bättre överensstämma med svensk lagstiftningstradition. Detta andra kriminaliseringsalternativ faller i nuläget in under en av de tre stämplinggärningarna i 23 kap. 2 § BrB.

Nu förhåller det sig emellertid på det viset att båda kriminaliseringsförslagen hänvisar till brott som avses i den gemensamma åtgärdens första artikel. Här föreskrivs att de brott som ska omfattas av åtgärden är gärningar på vilka straff om minst fyra års fängelse kan följa. Generellt kan anföras att ungefär samma gärningar är kriminaliserade i samtliga medlemsländer medan straffskalorna på de ifrågavarande brotten kan variera avsevärt mellan medlemsländerna. De brott som kommer att falla under den gemensamma åtgärden kommer med andra ord att skifta mellan medlemsstaterna. Nu är det dock inte alla brott med straff om fyra års fängelse eller mer som omfattas. I ingressen till åtgärden nämns de brott som medlemsstaterna ser särskilt allvarligt på och det är dessa man ämnar bekämpa mer effektivt med den gemensamma åtgärden¹³⁰. Eftersom bekämpandet av dessa brott endast är en målsättning så torde ingen förpliktelse föreligga för medlemsstaterna att säkerställa att det på de ifrågavarande brotten i ländernas inhemska lagstiftning kan följa straff om minst fyra års fängelse. Men, eftersom det emellertid är den gemensamma åtgärdens syfte att komma åt personerna bakom denna typ av brottslighet, så skulle överenskommelsen vara fullkomligt verkningslös om inte medlemsstaterna såg till så att det på åtminstone huvuddelen av aktuella brott kunde följa fyra års fängelse eller mer, annars faller ju brotten utanför den gemensamma åtgärdens ram. Om inga eller endast fåtalet brott omfattas så är den gemensamma åtgärden helt eller delvis utan verkan. Av denna anledning torde det vara en förpliktelse att säkerställa så att åtminstone flertalet av de brott som betraktas som

¹³⁰ Det är författarens gissning att dessa brott hamnat i ingressens målsättning och inte i en förpliktande artikel på grund bristen på enighet medlemsstaterna emellan.

särskilt allvarliga i ingressen till den gemensamma åtgärden i medlemsländernas inhemska lagstiftning innefattar fängelse om minst fyra år eller mer. Svensk lagstiftning kan knappast anses uppfylla denna förpliktelse, i synnerhet inte avseende förberedelse och stämplingsbrotten. Straffskalorna i Sverige skulle behöva skärpas avsevärt avseende aktuella brott för att Sverige skulle leva upp till sitt politiska åtagande.

Sverige har tillsammans med övriga medlemsstater i EU enats om en gemensam åtgärd avseende straffbarhet för aktivt deltagande i kriminella organisationer och ska i enlighet med överenskommelsen implementera detta i svensk lag. Som analysen emellertid försökt visa på skulle detta innebära ingripande förändringar i svensk strafflagstiftning, något som författaren inte tror varit de svenska förhandlarnas och beslutsfattarnas avsikt. Laila Freivalds har vid ett flertal tillfällen anfört att den typ av deltagande som den gemensamma åtgärden avser redan täcks in av Sveriges lagar om medverkan, stämpling eller förberedelse till brott. Hon anser inte att några lagar behöver ändras.¹³¹ Med en sådan inställning till den gemensamma åtgärd som antagits förfelas själva målsättningen och andemeningen bakom överenskommelsen och den reduceras till ett innehållslöst rättsligt instrument.

¹³¹ Se t.ex. TT Nyhetsbanken 971128, EU-förslag om kriminella organisationer godtas, Senaste Europanytt Item 971201, Sverige godtar EU-förslag om kriminalisering.

8. Bilaga

Communiqué: 2075. Council - Justice and home affairs, 19/03/98 (en), *Joint Action on Making it a Criminal Offence to Participate in a Criminal Organization in the Member States of the European Union.*

9. Litteraturförteckning

- Hans-Gunnar Axberger *Eko-brott, Eko-lagar och Eko-domstolar*, BRÅ forskning, Stockholm 1988
- Bo Svensson *Ekonomisk kriminalitet*, 1983
- Petrus C. Van Duyne *Organized crime in Europe*, 1995.
- Gianluca Fiorentini and Sam Peltzman *The economics of organized crime*, Cambridge 1995.
- Joi Bay *Organiseret kriminalitet - definitioner och begreber i amerikansk forskning*, Kriminalistisk Instituts Årbog 1994, s. 97-122.
- Joi Bay *Definitions of Organized Crime in the European Union – A Criminological Perspective*, Paper presented at the Research Seminar of the Scandinavian Research Council for Criminology, Espoo, 21-24 May 1998. Draft version.
- Carl-Reinhold Bråkenhielm *Organiserad och ekonomisk brottslighet - en översikt*, Stockholm 1979.
- Fitzroy Dearborn publishers *International encyclopedia of terrorism*, 1997
- Nils Jareborg *Straffrättens gärningslära*, Malmö 1995.
- Nils Jareborg *Brottsbalken kap. 23-24 med mera*, Uppsala 1985.
- Nils Jareborg *Straffrättens Ansvarslära*, Göteborg 1994.
- Nils Jareborg *Brotten*, Första häftet, Grundbegrepp, Brotten mot person, Lund 1984.
- Nils Jareborg *Brotten*, Tredje häftet, Brotten mot allmänheten och staten, andra upplagan, Lund 1986.
- Nils Jareborg och Petter Asp *Svensk Internationell Straffprocessrätt*, Göteborg 1995.
- Ivar Strahl *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Lund 1976.
- Holmberg, Leijonhufvud, Wennberg *Brottsbalken en kommentar Del II (13-24 kap.)*, *Brotten mot allmänheten och staten m.m.*, 7:e uppl., Stockholm 1998.
- Erik Holmberg, Nils Stjernquist *Vår författning*, 11 rev. uppl., 1995.
- Erik Holmberg, Nils Stjernquist *Grundlagarna med tillhörande författningar*, Lund 1980.
- Håkan Nial, Svante Johansson *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, sjätte upplagan, Stockholm 1995.
- Carl Hemström *Organisationernas rättsliga ställning, Om ekonomiska och ideella föreningar*, femte reviderade upplagan, Stockholm 1996.
- Mats Bäck & Tommy Möller *Partier och organisationer*, upplaga 4:1, 1997.
- Olle Höglund *Sveriges Rikes Lag*, 1996.
- Per-Ole Träskman *Föreläsning med Per-Ole Träskman den 23/1-1998 i kursen Ekonomisk brottslighet i ett*

internationellt perspektiv vid Juridiska institutionen i Lund.

Stina Holmberg
Föreläsningmaterial den 21/1-1998 från kursen *Ekonomisk brottslighet i ett internationellt perspektiv* vid Juridiska institutionen i Lund, utdrag ur Stina Holmberg, *Ekonomisk kriminalitet*, Stockholm 1978.

Dan Magnusson
Föreläsningmaterial den 21/1-1998 från kursen *Ekonomisk brottslighet i ett internationellt perspektiv* vid Juridiska institutionen i Lund, utdrag ur Dan Magnusson, *Ekonomisk brottslighet*, Stockholm 1983.

Artiklar

Heuni Papers No. 6
Organized Crime Across the Borders, Helsinki 1995.

Nils Jareborg och Petter Asp, SvJT årgång 82 4/97
TT Nyhetsbanken, 971128
Senaste Europanytt Item, 971201
Kommentar till ordförandeskapets förslag ur straffrättsligt perspektiv.

EU-förslag om kriminella organisationer godtas.

Sverige godtar EU-förslag om kriminalisering.

Riksdagstryck

Ds 1993:25
Skärpta åtgärder mot människosmuggling, Stockholm 1993.

Ds 1997:20
Justitiedepartementet, *EUROPOL*, Stockholm 1997.

Regeringens skrivelse 1996/97:171
Åtgärder mot organiserad och gränsöverskridande brottslighet, Stockholm 1997.

Kungl. Maj:ts proposition nr 80
Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i strafflagen m.m.; given Stockholms slott den 20 februari 1948. om ändring i regeringsformen; beslutad den 1 april 1976.

Regeringens proposition 1975/76:209
Statens offentliga utredningar 1996:185
Justitiedepartementet, *Straffansvarets gränser, Del I, överväganden och förslag, Betänkande av Straffansvarsutredningen, Malmö 1996.*

Statens offentliga utredningar 1997:127
Justitiedepartementet, *Straffansvar för juridiska personer, Del A, Betänkande av Företagsbotsutredningen, Stockholm 1997.*

Statens offentliga utredningar 1997:36
Finansdepartementet, *Bekämpande av penningtvätt, Slutbetänkande av Penningtvätsutredningen, Stockholm 1997.*

EU-material

Communiqué: 2075. *Joint Action on Making it a Criminal Offence to Participate in a Criminal Organization in the Member States of the European Union.*
Council - Justice and home affairs, 19/03/98
(en)

Konsoliderad version av fördraget om Europeiska Unionen.

Official Journal NO. C 313, 23 /10/1996 P. 001. Council Act of 27 September 1996 drawing up the Convention relating to extradition between the Member States of the European Union.

Europeiska gemenskapernas officiella tidning, C 251
fyrtionde årgången 15 augusti 1997, 97/C 251/01

Handlingsplan för bekämpande av den organiserade brottsligheten.

5 november 1997, A4-0349/97.

Betänkande om utkast till gemensam åtgärd, antagen av rådet på grundval av artikel K3 i Fördraget om Europeiska unionen, om straffbarheten för deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater, Utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter och inrikesfrågor.

Europafördrag
Upplaga 2:1, 1995.